హరిభక్తి రసాయన నామ గ్రంథః

శ్రీ ర స్తు.

హరిభక్తిరసాయనమ్.

ఈ గ్రంథము.

మధుసూదన స్వామియను ప్రాచీనపండితులచేఁ

ద్వాదశోల్లాసములుగా

రచియింపఁబడియె.

అతిప్రయాసచే లభించిననొకయుల్లాసము మాత్రము

లేఖకప్రమాదదోషములు లేకుండఁ బరిష్కరించి

ధారా మార్కండేయ శాస్త్రులవారిచే

ప్రచురించఁబడియె.

SREE RANGANAYAKEE VILASUM BRANCH PRESS ONGOLE.

1895.

శ్రీ

హరిభక్తిరసాయననా...

...గృహీతభగవదాకా
రపరూపతయాభివ్యక్తః
పరమానందసాక్షాత్కా
రమనిరతిశయం పు
...వై మదాత్మనః
యత్కర్మభిర్యత్తప
శ్రేయోభిరితరైరపి -

ఓం జయ రాధాకృష్ణ ఓం.

పదనఖనివిష్టమూర్తిభిరేకాదశతామివావహన్
పాస్త్రైగిరిశః తం వందే నందమందిరే కంచిత్ ॥

గ్రంథారంభే సంభావిత విఘ్ననివారణబుద్ధ్యా భగవదనుస్మరణరూపం మంగళమంగీకుర్వన్ అథాత్రప్రేక్షాపూర్వకారి ప్రవృత్త్యంగతయా అభిధేయప్రయోజన సంబంధానాచష్టే శిష్టాగ్రణీ గ్రంథకారః ॥ నవరససమిళితం వా కేవలం వా పుమర్థం పరమమిహ ముకుందే భక్తియోగం వదంతి- నిరుపమసుఖసంవిద్రూపమస్పృష్టదుఃఖం తమహమఖిలతుష్ట్యై శాస్త్రదృష్ట్యా వ్యనజ్మి కర్మయోగోఽష్టాంగయోగో జ్ఞానయోగో భక్తియోగశ్చేతి చత్వారః పుమర్థత్వేన ప్రసిద్ధా యోగాః యోగాస్త్రయో మయా ప్రోక్తా నృణాం శ్రేయోవిధిత్సయా । జ్ఞానం కర్మ చ భక్తిశ్చ నోపాయోఽన్యోస్తి కుత్రచిత్ ॥ ఇతి భగవద్వచనే అష్టాంగయోగోఽపి జ్ఞానయోగాంతర్గతో ద్రష్టవ్యః మన ఏకత్ర సంయుంజ్యాజ్జితశ్వాసో జితాసనః వైరాగ్యాభ్యాసయోగేన ధ్రియమాణమతంద్రిత ఇత్యాదినా తస్యాపివ్యాత్వాపదాత్ తత్ర గర్భాధాన పుంసవన సీమంతోన్నయన జాతకర్మ నామకరణ అన్నప్రాశన చౌలోపనయనాని చత్వారి వేదవ్రతాని స్నానం సహధర్మచారిణీసంయోగః పంచానాం యజ్ఞానామనుష్ఠానం దేవపితృభూతమనుష్యబ్రహ్మణామేతేషాంచ అష్టకాపార్వణశ్రాద్ధ శ్రావణ్యాగ్రహాయణీ చైత్ర్యాశ్వయుజీ చేతి సప్తపాకయజ్ఞసంస్థా అగ్న్యాధేయమగ్నిహోత్రం దర్శపూర్ణమాసౌ చాతుర్మాస్యాని నిరూఢపశుబంధః సౌత్రామణ్యాగ్రయణీ చేతి సప్తహవిర్యజ్ఞసంస్థాః అగ్నిష్టోమః అత్యగ్నిష్టోమ ఉక్థ్యః షోడశీ వాజపేయః అతిరాత్రః అప్తోర్యామ ఇతి సప్త సోమసంస్థా ఇత్యాదిశాస్త్రవిహితః వర్ణాశ్రమధర్మరూపః కర్మయోగోఽంతఃకరణశుద్ధిసాధనత్వే న తత్పర్యంతమనుష్ఠేయః। తావత్కర్మాణి కుర్వీత న నిర్విద్యేత యావతా మత్కథాశ్రవణాదౌ వా శ్రద్ధా...

రిభక్తిరసాయననామ గ్రంథః.

నాత్ అంతఃకరణశుద్ధిసాధనత్వంచ తస్యధర్మేణ ధర్మంపరమంవదంతి యేనకేనచనయజేత అపివా హతమనా ఏవభవతీత్యాది శ్రుతిసిద్ధం యోగినఃక క్త్వాత్మశుద్ధయే ఇతిస్మృతిశ్చ తతశ్చ శుద్ధచిత్తస్య త్వజ్ఞానం ప్రతిచిత్తస్యతు భగవత్కథాశ్రవణాది కార్పకభక్తిరిత్యవధిత్వేనద్వయమప్యుక్తం త ర్మసునిర్విణ్ణః యమనియమాసనప్రాణాయామప్ర త్యాహారధారణాధ్యానసమాధిలక్షణమష్టాంగయోగమనుష్ఠాయ తైల ధారావదవిచ్ఛిన్నభగవదేకాకారప్రత్యయపరంపరాత్మకైకాగ్రతా యోగ్యంమనస్సంపాదయేత్ - యదారంభేషునిర్విణ్ణః విరక్తస్సంయతే న్ద్రియః అభ్యాసేనాత్మనోయోగీ ధారయేదచలంమనః ధార్యమాణంమ నోయహి భ్రామ్యదాశ్వనవస్థితం అతంద్రితోనురోధేన మార్గేణాత్మ వశంనయేత్ ఇత్యాదిభగవద్వచనాత్ ॥ తస్మిన్ సతి అమానిత్వమదం భిత్వమహింసాక్షాంతిరార్జవం ఆచార్యోపాసనం శౌచంస్థైర్య మా త్మవినిగ్రహః ఇంద్రియార్థేషువైరాగ్యమనహంకారఏవచజన్మమృత్యు జరావ్యాధిదుఃఖదోషానుదర్శనంఏతద్జ్ఞానమితి ప్రోక్తమజ్ఞానంయదతో న్యథా - సామ్యేనసర్వభావానాం ప్రతిలోమానులోమతః భవాప్య యావనుధ్యాయేన్మనోయావత్ప్రసీదతినిర్విణ్ణస్య విరక్తస్యపురుషస్యోక్త వేదినః మనస్త్యజతిదౌరాత్మ్యం చింతితస్యానుచింతయా యమాదిభి ర్యోగపథైరన్వీక్షిక్యాచవిద్యయా మమార్చోపాసనాభిర్వానాన్యైర్యో గ్యంస్మరేన్మనః ఇత్యాదిభగవద్వచనాత్ ॥ అత్రమనోయావత్ప్రసీదతీతి భక్తియోగఏవజ్ఞానయోగావధిత్వేనోక్తః భక్తియోగంవినామనసః సమ్య క్ప్రసాదాయోగాత్ మనస్త్యజతి దౌరాత్మ్యమిత్యత్రాపిసఏవ॥ మమా ర్చోపాసనాభిర్వేతిమయిచానన్యయోగేనభక్తిరవ్యభిచారిణీతిజ్ఞానయో గాంతర్గతయా సాధనభక్త్యేత్యర్థః తతశ్చప్రోక్తేనభక్తియోగేన భజ తోమాంసకృన్మునేకామాహృదయ్యాన్నశ్యంతి సర్వేమయిహృది స్థితే ఇ త్యాదిభగవద్వచనానుసారిణ్యా సాధనభక్తినిష్ఠయా నిఖిలమపిప్రేమా ణం భగవత్యేవప్రతిష్ఠాపయతః సకలవిషయవిముఖమనసః మహాభాగ స్యకస్యచిత్ భగవద్గుణగరిమగ్రథనరూపగ్రంథశ్రవణజనితద్రుతిరూ

పాయాంమనోవృత్తౌసర్వసాధనఫలభూతాయాం గృహీతభగవదాకా
రాయాం విభావానుభావవ్యభిచారిసంయోగేన రసరూపతయాభివ్యక్తో
భగవదాకారతారూపవృత్త్యాఖ్యస్థాయీభావః పరమానందసాక్షాత్కా
రాత్మకః ప్రాదుర్భవతి సఏవభక్తియోగఇతి తంపరమంనిరతిశయం పు
రుషార్థంవదంతి ॥ తస్మాన్మద్భక్తియుక్తస్యయోగినోవైమదాత్మనః న
జ్ఞానం నచవైరాగ్యం ప్రాయఃశ్రేయోభవేదిహ - యత్కర్మభిర్యత్తప
సాజ్ఞానవైరాగ్యతశ్చయత్ యోగేనదానధర్మేణ శ్రేయోభిరితరైరపి ।
సర్వంమద్భక్తియోగేన మద్భక్తోలభతేంజసా స్వర్గాపవర్గంమద్ధామ క
థంచిద్యదివాంఛతి నకించిత్సాధవోధీరాః భక్తాహ్యేకాంతినోమమవాం
ఛంత్యపిమయాదత్తం కైవల్యమపునర్భవం నైరపేక్ష్యంపరంప్రాహుః ని
శ్రేయసమనల్పకం తస్మాన్నిరాశిషోభక్తిః నిరపేక్షస్యమేభవేత్ నమయ్యే
కాంతభక్తానాం గుణదోషోద్భవాగుణాః సాధూనాంసమచిత్తానాం
బుద్ధేఃపరముపేయుషామిత్యాది వచనాని తదనుభవితారశ్చాత్ర ప్ర
మాణం తస్మాత్ దుఃఖాసంభిన్నసుఖంహిపరమ పురుషార్థ ఇతి సర్వతం
త్రసిద్ధాంతః ధర్మార్థకామమోక్షాశ్చత్వారః పురుషార్థాఇతి ప్రసిద్ధిస్తు
లాంగలంజీవనమితివత్సాధనే ఫలత్వవచనాదౌపచారికీ అతోనసుఖమేవ
పురుషార్థఇతిపక్షే ।

హానిఃసుఖందుఃఖాభావశ్చ పురుషార్థఇతి తార్కికాః తన్న-లాఘవే
న సుఖమాత్రస్యైవపురుషార్థత్వకల్పనాత్ ఇచ్ఛాజనకత్వేహి జ్ఞాన
స్యసుఖవిషయత్వమేవావచ్ఛేదకంనతు సుఖదుఃఖాభావాన్యతరత్వం గౌర
వాత్ దుఃఖాభావస్యతుసుఖపరిచాయకత్వేనైవోపయోగఃయత్తున్యాయ
ఃబంధకారైఃశంకితందుఃఖాభావస్య సుఖార్థత్వేనోపయోగే అభిహితే
సుఖస్యాపిదుఃఖాభావార్థత్వేనోపయోగః వక్తుంశక్యతే వినిగమనావిర
హాత్ తస్మాత్తదుభయమపిపురుషార్థ ఇతితదయుక్తం వ్యాప్యవ్యాపక
భావస్యైవవినిగమకత్వాత్ యదాసుఖంతదాదుఃఖాభావఇతిహివ్యాప్తిః
సర్వసమ్మతానిరుపాధిసహచారదర్శనాత్ అతో దుఃఖాభావస్య సుఖకాలే
అవశ్యంభావిత్వాత్ సుఖపరిచాయకత్వముపపద్యతే తదవ్యాపకత్వా
త్ యదాదుఃఖాభావః తదాసుఖమితినవ్యాప్తిః సుషుప్తిప్రలయాదౌవ్యభి
చారాత్ అతఃదుఃఖాభావస్యసుఖావ్యాప్యత్వాన్న తత్పరిచాయకత్వం

ఖస్యవ్యాపకంహివ్యాప్యస్థితిహేతుత్వేన అన్యథాసిద్ధంసుఖంచనదుః ఖాభావవ్యాపకం అతస్తదేవస్వతంత్రః పురుషార్థః దుఃఖాభావస్య సుఖార్థత్వేనోపయోగేన సర్వసుఖశూన్యస్యదుఃఖాభావస్య మోక్షస్య పురుషార్థత్వంనస్యాత్ ఇదిచేద్దీయ్యతాం జలాంజలిస్తస్మై పరమానందరూపత్వేనతు తస్యపురుషార్థత్వం వేదాంతవిదోవదంతి అతఃభగవద్భక్తియోగస్యాపి దుఃఖాసంభిన్నసుఖత్వేనైవ పరమపురుషార్థత్వమిత్యాహనిరుపమసుఖసంవిద్రూపమస్పృష్టదుఃఖమితి ఏతేనభక్తిర్నపురుషార్థః ధర్మార్థకామమోక్షేష్వనంతర్భావాదితిపరాస్తం ధర్మార్థకామానాం స్వతఃపురుషార్థత్వాభావాత్ తజ్జన్యసుఖస్యైవపురుషార్థత్వే గౌరవాత్ అననుగమాచ్చ-ధర్మజన్యత్వాదివిశేషణం పరిత్యజ్యసుఖమాత్రంపురుషార్థఇతిస్థితే సమాధిసుఖస్యేవభక్తిసుఖస్యాపి స్వతంత్ర పురుషార్థత్వాత్తస్య మోక్షసమీపవర్తితయా మోక్షాంతర్భూతత్వే యోగజ ధర్మ జన్యతయా ధర్మాంతర్భూతత్వేవా భక్తిసుఖస్యాపి భాగవతధర్మజన్యతయాధర్మాంతర్భావస్యశ్రద్ధాజడైః ప్రతివక్తుం శక్యత్వాత్ భక్తస్యసంసారమోక్షావశ్యకత్వాత్ మోక్షాంతర్గతోవా భక్తియోగః తస్మాత్ పురుషార్థచతుష్టయాంతర్గతత్వేనవా స్వాతంత్ర్యేణవా అయంభక్తియోగః పురుషార్థః పరమానందరూపత్వాదితి నిర్వివాదం - తస్యపరమానందరూపతాముపపాద - యత్అవాంతరవిభాగమాహ నవరసమిళితంవా కేవలంవా ఇతిస్పష్టమేతదుపరిష్టాద్వక్ష రిష్యతే॥

ముకుందఇతిభక్తియోగస్యవిషయనిర్దేశః సర్వాంతర్యామీ సర్వేశ్వరఏవభక్తిరసాలంబన విభావఇతివక్ష్యతే గ్రంథాదౌ చేదంమంగళం ఆచరితం సర్వదాసర్వకార్యేషు నాస్తితేషామమంగళం యేషాంహృదిస్థోభగవాన్మంగళాయతనంహరిః ఇత్యాదిస్మృతేః తమహంవ్యనజ్మిత్యభిధేయసంబంధనిర్దేశః శాస్త్రదృష్ట్యేత్యమూలత్వనివారణం అఖిలతుష్ట్యై ఇతిప్రయోజననిర్దేశః సాధూనాంహితుష్టిః స్వాభావికీఅన్యేషామప్యేతద్గ్రంథోక్తయుక్తిభిరసంతుష్టిభావనా విపరీతభావనాది నివృత్యాంతఃకరణ శుద్ధిరిత్యభిప్రాయః కేపునర్భక్తియోగస్యపురుషార్థత్వవాదాః శ్రుణుతార్ణవప్యాతోన్యశ్శివః పంథావిశతస్సంస్కృతావిహ వాసుదేవేభ

గవతిభక్తియోగోయతో భవేత్ ధర్మః స్వనుష్ఠితఃపుంసాంవిష్వక్సేనకథా
సుయః॥

నోత్పాదయే ద్యదిరతిం శ్రమఏవహి కేవలందానవ్రతతపోహోమ జప స్వాధ్యాయసంయమైః శ్రేయోభిర్వివిధైశ్చాన్యైః కృష్ణేభక్తిః ప్రజాయతే భగవాన్ బ్రహ్మ కాత్స్న్యేనత్రి రన్వీక్ష్యమనీషయాతదధ్యవస్యత్కూటస్థే రతిరాత్మన్యతో భవేత్ ఏతావానేవ లోకేస్మిన్ పుంసాంనిశ్శ్రేయసోదయః తీవ్రేణభక్తియోగేన మనోమయ్యర్పితంస్థిరం॥శ్రేయస్సృతిం భక్తిముదస్యతేవిభో క్లిశ్యంతి । యే కేవలబోధలబ్ధయే తేషామసౌ క్లేశల ఏవశిష్యతే నాన్యద్యథాస్థూలతుషావఘాతినాం - యానిర్వృతి స్తనుభృతాంతవపాద పద్మ ధ్యానాద్భవజ్జనకథా శ్రవణేనవాస్యాత్ సాబ్రహ్మణిస్వమహిమన్యపినాథమాభూత్కిన్వంతకాపిలులితాత్పతతాం విమానాదిత్యాదయః॥అత్రహిసర్వసుకృత సాధ్యత్వేన సర్వ వేదతాత్పర్య విషయత్వేనచ అర్థాన్ని శ్రేయసనిర్వృతిశబ్దాభ్యాంచసాక్షాదేవపురుషార్థత్వం దర్శితం।గీతాసుచ।యోగినామపిసర్వేషాంమద్గతేనాం తరాత్మనాశ్రద్ధావాన్ భజతేయోమాంసమేయుక్తతమో మతఇత్యాదిః।ననుభక్తియోగస్యసాధనత్వ మపిబోధయంత్యన్యేవాదాః। వాసుదేవే భగవతి భక్తియోగః ప్రయోజితః జనయత్యాశువైరాగ్యం జ్ఞానంచ యదహైతుకం అకామస్సర్వకామో వామోక్షకామఉదారధీః · తీవ్రేణభక్తియోగేన యజేత పురుషంపరం కేచిత్కేవలయాభక్త్యావాసుదేవపరాయణాః అఘంధున్వంతికాత్స్న్యేననీహారమివభాస్కరః। గీతాసుచ। భక్త్యామామభి జానాతియావాన్యశ్చాస్మితత్వతఃతతో మాంతత్వతో జ్ఞాత్వావిశతేతదనం తరమిత్యాదయః అత్రాన్యసాధనత్వేన సాక్షాదపురుషార్థత్వం స్పష్టమేవోక్తం।అత్రోచ్యతే సాధనఫల భేదేన భక్తిద్వైవిధ్యోపపత్తేరదోషః॥

తథాహి - భజనమంతఃకరణస్యభగవదాకారతారూపం భక్తిరితిభావవ్యుత్పత్త్యాభక్తిశబ్దేనఫలమభిధీయ్యతే॥ తస్యచని రతిశయపురుషార్థత్వాత్పూర్వోక్తవాదానాం ప్రామాణ్యమవ్యాహతం।తథా భజ్యతే సేవ్యతే భగవదాకారమంతఃకరణంక్రియతేన మేతికరణవ్యుత్పత్త్యా శ్రవణకీర్తనాదిసాధనమభిధీయ్యతే తస్యచస్వయం పురుషార్థత్వాభావాత్ సాధనత్వవాదానామపి ప్రామాణ్యమవిరుద్ధం యథా విజ్ఞాతిర్విజ్ఞానమితిభావ వ్యుత్పత్త్యావిజ్ఞానమానందం బ్రహ్మేత్యత్ర విజ్ఞాన శబ్దః బ్రహ్మణివర్తతే।విజ్ఞాయతేనేనేతి కరణవ్యుత్పత్త్యా విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుత ఇత్యాదావంతఃకరణేవర్తతేతద్వత్ । ఏతత్ స్పష్టీకృతం ప్రబుద్ధేన॥స్మరంతః స్మారయంతశ్చ మిథోఘౌఘహరంహరింభక్త్యాసంజాతయాభక్త్యాబిభ్రత్యుత్పులకాంత నుమిత్యత్ర। అత్రకరణవ్యుత్పత్త్యా ప్రథమభక్తిశబ్దః భాగవతధర్మేషుప్రయుక్తః। ద్వితియ్యస్తుభావ వ్యుత్పత్త్యాఫలే ॥ ఇతి భాగవతాన్ ధర్మాన్ శిక్షన్ భక్త్యా తదుత్థయా॥

నారాయణ పరోమాయాం మంజస్తరతిదుస్తరామిత్యుపసం హారే ప్రథమభక్తి పదస్థానేభాగవత ధర్మశబ్ద ప్రయోగాత్ నచయథాధ్యయన స్యాక్షరగ్రహణాత్మకస్యాక్షర గ్రహణమేవ ఫలంగుర్వధీనత్వతదధీనత్వా భ్యాంవిశేషాత్। ఏవమత్రాపిభాగవతధర్మరూపాభక్తి రేవగుర్వధీన త్వేన సాధనంతదనధీనత్వేనచనిష్ఠాం ప్రాప్తాసతీసైవఫలమితి నసాధనఫల భేదేనభక్తిర్ద్వైవిధ్యోపపత్తిరితివాచ్యం।క్వచిద్రుదంత్యచ్యుతచింతయాక్వచిద్ధసంతి నందంతివదంత్య లౌకికం నృత్యంతిగాయంత్యనుశీలయంత్యజం భవంతితూష్ణీంపరమేత్యనిర్వృతాః ఇతిమధ్యేకృతకృత్యత్వ పరామర్శాత్ యదిహి అధ్యయనఫలస్య అక్షరమాత్రగ్రహణస్య అర్థజ్ఞానానుష్ఠానాదివత్ భాగవతధర్మ జనితాయాభక్తేరపిఫలాంతరసాధనత్వ మభవిష్యత్। తదాపరం పురుషార్థంప్రాప్యనిర్వృతాస్తూష్ణీంభవిష్యంతీతి కథార్థతాం నావక్ష్యత్। అపితుతదనంతరం అను

ష్టేయాంతరం నిరపేక్ష్యేత్ ।నచనిర్దిశతి తస్మాత్సాధనఫలభేదేనభ క్తిద్వైవిధ్యోపపత్తేః సాధనత్వవచనానాంఫలత్వవచనానాంచవిషయవి భాగేనసర్వత్రావిరోధస్సిద్ధః। అథుంధున్వంతికార్త్స్న్యేనేత్యాదితుఫలసా ధనయోస్సమానం। ఫలరూపాయా అపిభక్తేః దృష్టాదృష్టరూపఫలతా యావత్క్ష మాణత్వాత్- ఏవంచ। ఇదం హిపుంస స్తపసః శ్రుతస్యవాస్వి ష్టస్యసూక్తస్యచబుద్ధిదత్తయోః ‹‹అవిచ్యుతోర్థః కవిభిర్నిరూపితోయ దుత్తమశ్లోకగుణానువర్ణనం।నివృత్తతర్షైరుపగీయ్యమానాత్ భవౌ షధాత్ శ్రోత్రమనోభిరామాత్›› కఉత్తమశ్లోకగుణానువాదాత్పు మాన్ విరజ్యేత।వినాపశుఘ్నాత్। ఇత్యాదౌ సాధనవచనం ఫలపరత యాయోజనీయం।గోభిః శ్రీణీతమత్సరమితివత్। అత్రహిగోప్రభవైః క్షీ రైర్మత్సరం సోమంమిశ్రయేదిత్యర్థఃస్థితః పూర్వతంత్రే।ఉత్తరతంత్రే చ।మహతః పరమవ్యక్తమిత్యత్ర అవ్యక్తశబ్దఃతత్ప్రభవం శరీరమాచష్ట ఇతి స్థితమానుమానికాధికరణే। సూక్ష్మంతుతదర్హత్వాదిత్యత్ర। ఏవమ త్రాపిగుణానువర్ణనగుణానువాదశబ్దౌ తజ్జన్యప్రీతిపరతయా యో జ్యౌ। అన్యథాపరమ పురుషార్థత్వా యోగాత్। ననుతర్హినామాం తరేణబ్రహ్మవిద్యైవ భగవద్భక్తిరిత్యుక్తం। తథాహి। తమేతంవేదాను వచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిషంతియజ్ఞేనదానేన తపసానాశకేనే త్యా దిశ్రుత్యాసర్వ సుకృతసాధ్యత్వేన బ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాదితా। సర్వాపే క్షాధికరణేచ తథైవనిర్ణీతా।ఇహాపి పూర్వోదాహృతవచనైః సర్వసుకృ తసాధ్యత్వేన లక్షణేన భగవద్భక్తేః బ్రహ్మవిద్యారూపతయా ప్రతిపా దనాత్ తస్యాశ్చనిరతిశయపు మర్థత్వస్య చతుర్లక్షణీ మీమాంస యా అప్రతిపత్తివిప్రతిపత్తినిరాకరణేన వ్యవస్థాపితత్వాత్ వ్యర్థో యంవిచారారంభ ఇతిచేన్న ॥ స్వరూపసాధన ఫలాధికారిభిర్వై లక్షణ్యా ద్భక్తి బ్రహ్మవిద్యయోః । ద్రవీభావపూర్వి కాహిమనసః భగవదాకా రతాసవికల్పకవృత్తి రూపాభక్తిః॥ ద్రవీభావానపేక్షా ద్వితీయాత్వ

మాత్రగోచరానిర్వికల్పక మనోవృత్తి బ్రహ్మవిద్యా॥ భగవద్గుణ గరి
మగ్రథన రూపగ్రంథ శ్రవణంభక్తిసాధనం। తత్త్వమస్యాదివేదాంత మ
హావాక్యం బ్రహ్మవిద్యాసాధనం। భగవద్విషయప్రేమప్రకర్షః భక్తి
ఫలం।సర్వానర్థమూలాజ్ఞాననివృత్తిఃబ్రహ్మవిద్యా ఫలం। ప్రాణిమాత్ర
స్య భక్తావధికారః।బ్రహ్మవిద్యాయాంతు సాధనచతుష్టయసంపన్నస్య
పరమహంస పరివ్రాజకస్య॥యథావాస్వర్గకామోదర్శపూర్ణమా
సాభ్యాంయజేతేతిస్థితఏవస్వర్గసాధనత్వే సర్వేభ్యః కర్మభ్యోదర్శ
పూర్ణమాసావితి వాక్యేనఫలాంతర సాధనత్వమపిబోధ్యతే తథాత
మేతం వేదానువచనేనేత్యాదినాస్థితఏవస్య స్వఫలసాధనత్వే సంయోగ
పృథక్త్వన్యాయేన వివిదిషా సాధనత్వమపి బోధ్యతే।ఏవం భక్తిబ్రహ్మ
విద్యయోరపి స్వర్గబ్రహ్మవిద్యయోరివ ఫలసాధన భావాభావశ్యతు
ల్యసాధనసాధ్యత్వంచ భవిష్యతి సామగ్ర్యైక్యేహి కార్యైక్యం। నతు కా
రణమాత్రైక్యే।అతిప్రసంగాత్ బ్రహ్మవిద్యాతిరిక్తత్వే। భక్తేఃస్వర్గాది
వన్నిరతిశయపుమర్థత్వంనస్యాదితిచేన్న స్వర్గాదేర్నియతదేశకాల
శరీరేంద్రియభోగ్యత్వేన సర్వత్రోపభోక్తుమశక్యత్వాత్ క్షయిత్వపార
తంత్ర్యలక్షణదుఃఖద్వయానువిద్ధత్వేననిరతిశయ త్వాభావాచ్చ - భక్తిసు
ఖధారాయాః సర్వదేశకాలశరీరేంద్రియాది సాధారణ్యేనబ్రహ్మవి
ద్యాఫలవదుపభోక్తుంశక్యత్వాత్ క్షయిత్వపారతంత్ర్యలక్షణదుఃఖద్వయా
నువేధాభావేననిరతిశయత్వోపపత్తేః। తదుక్తం। హిత్వాస్వధర్మంచ
రణాంబుజం హరేర్భజన్నపక్వోథపతేత్తతోయదియత్రక్వవాభద్రమ
భూదముష్యకోవార్థ ఆప్తోభజతాం స్వధర్మతః నవైజనోజాతు
కథంచనావ్రజేన్ముకుందసేవ్యన్యవదంగ సంసృతిం। స్మరన్ ముకుందాం
ఘ్ర్యుపగూహనం పునర్విహాతుమిచ్ఛేన్నరసగ్రహోజనః సకృన్మనః
కృష్ణపదారవిందయోర్నివేశితం తద్గుణరాగియైరిహనతే యమంపాశ
భృతశ్చతద్భటాన్ స్వప్నేపిపశ్యంతి వాచరణనిష్కృతాః॥ఇత్యాదిఅతఏవ

భక్తావపిదుఃఖాసంస్పర్శిత్వప్రతిపాదనాయ అస్పృష్టదుఃఖమితి విశేషణ
ముపాత్తం అతఏవన పరిణతి విరసేనస్వర్గాదినాసామ్యం ఏతేనలౌ
కికరసవైలక్షణ్యమపి వ్యాఖ్యాతం। తస్యాపిశాస్త్రవిహితత్వేన పాప
క్షయాహేతుత్వేన యతోదుఃఖ సంస్పర్శిత్వాత్ । భక్తేస్తుదృష్టాదృష్టఫ
లతయా మహాన్ విశేషోవక్ష్యతే। నన్వేవంసతిభక్తిసుఖాద్వైరాగ్యాసం
భవేన ముముక్షుత్వాసంభవాత్ తదధికారికచతుర్లక్షణీ మీమాం
సారంభోనస్యాదితిచేత్। సత్యం। భక్తిసుఖాసక్తానాం ప్రతితస్యా అనారం
భాత్। భజునిత్యాస్వరూపనిర్ణయార్థం భక్తానామపితద్విచారస్యా
వశ్యకత్వాచ్చభక్తిసుఖాద్వైరాగ్యంనస్యాదితితు ఇష్టమేవాపాదితం ఆ
త్మారామాశ్చమునయోనిర్గ్రంథా అప్యురుక్రమేకుర్వంత్యహైతుకీంభక్తిమి
త్థంభూతగుణోహరిః ఇత్యాదినాజీవన్ముక్తానామపి భగవద్భక్తిప్రతిపా
దనాత్। తస్మాదనుభవతా వత్సాధుజనచరణోపాసనయా భగవద్భజన
సుఖం। తతఃస్వయమేవ సమాధానం ప్రతిపత్స్యసఇత్యలమతి దూరధా
వనేన॥స్వగ్రంథస్య నామకథన ద్వారాప్రయోజనముపదిశతి। సుహృద్భ్రా
తేన - సంసారరోగేణ బలిష్ఠేనాచిరం నిపీడితైః శత్రుప్రశమేతి శిక్షితం
ఇదం భవద్భిర్బహుధాన్వయాతిగం నిపీయతాం భక్తిరసాయనంబు
ధాః। స్పష్టం। భగవద్భక్తేరసరూపతయా పుమర్థతాంవక్తుంప్రథమం
సామాన్యం లక్షణమాచష్టే। ద్రుతస్యభగవద్ధర్మాద్ధారావాహికతాం
గతాసర్వేశే మనసోవృత్తి భక్తిరిత్యభిధీయతే । భగవద్ధర్మాః భగ
వద్గుణ శ్రవణం।నతుధర్మబుద్ధ్యాతదనుష్ఠానపర్యంతం వివక్షితం।తస్మా
త్కేనాప్యుపాయేన మనోమోక్షేనివేశయేదిత్యత్రాపికేనాప్యుపాయే
నేతిధర్మబుద్ధ్యానుష్ఠితేనాయత్నసిద్ధేనవా భగవద్గుణశ్రవణేనేత్యర్థః
తేనశిశుపాలాదీనాం వ్యాప్తిః। భగవద్గుణ శ్రవణేనవక్ష్యమాణ కామ
క్రోధాద్యుద్దీపనద్వారాద్రవావస్థాంప్రాప్తస్యచిత్తస్య ధారావాహి
కీయాసర్వేశ విషయావృత్తిః। భగవదాకారతేత్యర్థః। తదాకారతైవ

హి సర్వత్రవృత్తిశబ్దార్థోఽస్మాకందర్శనే అతస్సాభక్తిరిత్యభిధీయ్యతే శాస్త్రవిద్భిః।తథాచశాస్త్రం। మద్గుణశ్రుతిమాత్రేణ మయిసర్వగుహాశయే మనోగతి రవిఛిన్నా యథాగంగాం భసోంబుధౌ ॥ మయిసర్వగుహాశయే మనోగతిరితి సర్వేశాకారతా తేనా ద్రవావస్థాయాం ధారావాహిక్యపివృత్తిః ద్రవావస్థాయామాశు వినాశినీసాద్రవత్వే ధారావాహికత్వయుక్తాపిసర్వేశా విషయానభక్తిరిత్యుక్తం । తదేవస్పష్టయితుం చిత్తచేష్టితమాచష్టే। చిత్తద్రవ్యంహిజతువత్ సర్వభావా త్కఠినాత్మకంతాపకైర్విషయైర్యోగేద్రవత్వం ప్రతిపద్యతే।జతునోహిదహనాత్మకతాపయోగ మంతరేణకాఠిన్యశాంతిర్నభవతి।సారాలోకాదియోగేతుశిథిలీభావ మాత్రం నద్రుతిరితి సిద్ధం। ఏవంచిత్తస్యాపివక్ష్యమాణకామాదివిషయాత్మకతాపకసంయోగంవినానద్రవీభావః।విషయమాత్రసంయోగేనద్రవేతుశిథిలీభావమాత్రం తాపక పదోపాదానేన సూచితం। తానేవతాపకానాహ । కామక్రోధభయస్నేహ హర్షశోక'భయాదయః తాపకాశ్చిత్తజతునః తచ్ఛాంతౌ కఠినంతుతత్। ఏషాంప్రత్యేకంలక్షణం భేదాంశ్చవక్ష్యతి।యద్విషయే కామాదీనాముద్రేకః। తద్విషయేచిత్తస్యద్రవీభావః పునర్విషయాంతర సంచారాదినా కామాదితిరోభావే కాఠిన్యమేవేత్యర్థః।ద్రవీభావప్రయోజనమాహ।ద్రుత్యన్వితేవినిక్షిప్తః స్వాకారోయస్తువస్తునః సంస్కారవాసనా భాసభావనాశబ్దభాగసౌ।నతువినశ్యతాజ్ఞానేనజనిత తార్కికాదిపరికల్పిత ఆత్మగుణ ఇత్యర్థః।శిథిలీభావమాత్రంతు మనోగతత్యతాపకైః నతత్రవస్తు విశతి వా'సనాత్వేనకించననష్ ఈషదర్థే అతాపకై రీషత్తాపకై స్సారాలోకాదిస్థానిమ్యైర్విషయైర్యోగేసతిమనః ॥కించిద వయవ విశరణ మాత్రం ప్రాప్నోతి। అతః శిథిలీభూతేజతునీవ తాదృశేమనసినకించిద్వస్తువాసనాత్వేనవిశతి। కింతు వాసనావైలక్షణ్యేన తదాభాసత్వేనైవవిశతీత్యర్థః చిత్తే ద్రుతేభవతి వాసనాశిథిలీభావేతువాసనాభాస ఇత్యత్ర వినిగమ

కమహ ద్రవతాయాం ప్రవిష్టం సదుత్కాఠిన్యదశాంగతం చేతః పునర్ద్రు
తౌ సత్యామపి తన్నైవ ముంచతి। ద్రవావస్థాప్రవిష్టహింగుళాది రంగస్యజ
తునః కాఠిన్యాపనయేన కాష్ఠాదిసంయోగే జాయమానే యథాపూర్వ
రంగః ప్రతిభాసతే। శైథిల్యావస్థాప్రవిష్టస్తు రంగో న తథా। ఏవం ద్రవావస్థే
చేతసి యద్వస్తుస్వరూపం ప్రవిష్టం। తదేవచ కాఠిన్యదశాపర్యంతం స్థితం స
త్పునర్ద్రవీభావాంతరేణ విషయాంతరే గృహ్యమాణేపి ప్రకాశమాన
త్వాత్తేన సా న త్యజ్యతే। అతస్సా వాసనేత్యుచ్యతే। శైథిల్యావస్థాప్రవిష్టం
పునః కాఠిన్యావస్థాపర్యంతం తిష్ఠతి తిష్ఠద్వా విషయాంతరగ్రహణసమయే చి
త్తేన త్యజ్యత ఇతి సా వాసనాభాస ఇత్యర్థః। అత ఏవ యస్య ఏకదా ద్రుతే
చిత్తే భగవదాకారతా ప్రవిష్టా। స సర్వదా తద్భావనాకృతకృత్యో భవతీ
త్యుక్తం। సర్వభూతేషు యః పశ్యేత్ భగవద్భావమాత్మనః। భూతాని భ
గవత్యాత్మన్యేష భాగవతోత్తమః ఇతి। సర్వభూతగ్రహణసమయేపి ద్ర
వావస్థాప్రవిష్టభగవదాకారతాయా ఏవ ప్రకాశనాత్। జడతురంగవత్స
ర్వభూత భగవద్భాసోపపత్తిః స చ భాగవతోత్తమః ఏతాదృశసంస్కా
రస్యా వినాశిత్వాదితి భావః అత ఏవ బ్రహ్మవిదేవ ఏతాదృశ ఇత్యపా
స్తం। తస్య ద్రవావస్థాయా అనపేక్షితత్వేన ఉత్తమమధ్యమప్రాకృతభక్తే
ష్వగణనీయత్వాత్ అత్ర ద్రావావస్థాపరిపుష్టా సర్వభూతేషు యః ప
శ్యేదిత్యవస్థయా భాగవతోత్తమ ఉక్తః। ఈషద్ద్రావావస్థాయాం తు వాస
నాభాసే। ఈశ్వరే తదధీనేచ బాలిశేషు ద్విషత్సు చ ప్రేమమైత్రీ కృపోపే
క్షా యః కరోతి స మధ్యమ ఇత్యుక్తః। ఏతాదృగవస్థావతః। అగ్రే ద్రావా
వస్థాయా ఉత్పత్స్యమానత్వాదిత్యర్థః యస్య తు చిత్తే న ద్రవావస్థాపు
ష్టా నాపి సదుత్పన్నా కింతు స్వయం తదర్థం భాగవతధర్మాన్ శ్రద్ధయా
నుతిష్ఠతి। స కాఠిన్యావస్థావినాశసామగ్ర్యా విశిష్టః। అర్చాయామేవ హర
యే పూజాం యః శ్రద్ధయేహతే। న తద్భక్తేషు చాన్యేషు స భక్తః ప్రాకృతస్స్మృ
త ఇత్యుక్తః। ప్రకృతిరారంభః తస్యాం చ వర్తమానః ప్రాకృతః। సాంప్ర

తంప్రాగబద్ధభక్తిసాధనా నుష్ఠానఇత్యర్థః ఇయమేవద్రవావస్థా ప్రణ
యానురాగస్నేహాదిశబ్దైరపి సంకీర్త్యతే। తథా। విసృజతిహృదయంనయ
స్యసాక్షాద్ధరిరవశాభి హితోప్యఘౌఘనాశః ప్రణయరశనయాధృతాం
ఘ్రిపద్మః సభవతి భాగవతప్రధాన ఉక్తః। ప్రణయోద్రవావస్థాసఏవ
రశనారజ్జువత్ బంధనసాధనం। తస్యాంప్రవిష్టస్యపునర్నిర్గమనాభా
వాత్ ఇత్యర్థః ద్రవావస్థాప్రవిష్టభగవత్స్వరూపభానస్య త్రివిధత్వా
దుత్తమభాగవతో త్రివిధః తత్రాద్యం ప్రపంచసత్యత్వభాన సహితం
యథా। ఖంవాయుమగ్నిం సలిలం మహీంచజ్యోతీంషి సత్వాని దిశో ద్రుమా
దీన్ సరిత్సముద్రాంశ్చ హరేశ్శరీరం యత్కించభూతం ప్రణమేద
నన్యః ఇత్యాది। అనేనైవప్రాకృతభాగవతోత్తమః॥ ద్వితీయః। ప్రపం
చమిథ్యాత్వ భానసహితః యథా। తస్మాదిదం జగదశేషమసత్స్వరూ
పంస్వప్నాభమస్తధిషణం పురుదుఃఖదుఃఖంత్వయ్యేవనిత్య సుఖబోధత
నావనంతే మాయాత ఉద్యదపియత్సదివావభాతి అనేనమధ్యమో భాగ
వతోత్తమః తృతీయః ప్రకారద్వయేనాపి ప్రపంచభానరహితం। య
థా। ధ్యాయతశ్చ రణాంభోజం భావనిర్జితచేతసా ఔత్కంఠ్యాశ్రు
కలాక్షస్య హృద్యాసీన్మేశనైర్హరిః ప్రేమాతిభరనిర్భిన్న పులకాంగో
తినిర్వృతః ఆనందసంప్లవేలీనః నాపశ్యముభయంమునే అనేనఉత్తమో
భాగవతోత్తమః సాధనాభ్యాస పరిపాకేన ఉత్తరోత్తరభూమికా
రూఢః ద్రవావస్థాప్రవిష్టవిషయాకారస్య అనపాయిత్వేస్థాయిశబ్దోపిత
త్రైమునిఖ్య ఏవనపారిభాషిక ఇత్యాహ। స్థాయిభావ గిరాసోసౌవస్త్వాకా
రోభిధీయ్యతేవ్యక్తశ్చరసతామేతి పరానందతయా పునఃవిభావానుభా
వవ్యభిచారిసంయోగేనాభివ్యక్తః స్థాయిభావఏవవినేయ యోఘేదతి
గోధానేన సత్వగతఏవసన్ పరమానంద సాక్షాత్కారరూపేణ రస
తామాప్నోతీతి రసవిదాంమర్యాదా। తదుక్తమాచార్యభరతేన। విభావా
నుభావ వ్యభిచారిసంయోగాద్రసనిష్పత్తిరితి। అపిచభక్తేరపి రసతాంవ

క్తం స్థాయీభావో నిరూప్యత ఇతి భావః। స్థాయీభావస్య రసత్వోపపత్తి
మే పరమానంద రూపత్వ ముపపాదయతి భగవాన్। పరమానంద స్వ
రూపః స్వయమేవహి మనోగత స్తదాకారో రసతామేతి పుష్కలం బిం
బమేవ హ్యుపాధిసిద్ధత్వేన ప్రతీయమానం ప్రతిబింబమిత్యుచ్యతే। పర
మానందస్వరూపశ్చ భగవాన్ మనసి ప్రతిబింబితః స్థాయీ భావతా
మాపాద్యరస తామాసాదయతీతి భక్తిరసస్య పరమానంద రూపత్వం ని
ర్వివాదం। నాప్యాలంబన విభావస్థాయీభావయో రైక్యం। బింబప్రతి
బింబభావేన భేదస్య వ్యవహార సిద్ధత్వాత్ ఈశజీవయోరివ। నన్వేవం భ
గవదాకారస్య పరమానంద రూపస్య స్థాయీభావత్వేన భక్తిరసస్య ప
రమానంద రూపత్వమస్తు। కాంతాది విషయాణాం శృంగారాదిరసానా
మతథాత్వాత్కథం పరమానంద రూపత్వం అత ఆహ। కాంతాది విష
యేష్వస్తి కారణం సుఖచిద్ఘనం। కాంతాకారతయా భేదేప్యావృతం మాయ
యా స్వతః। శ్రు॥ ఆనందాద్ధ్యేవ ఖల్విమాని భూతాని జాయంతే ఆనందే
న జాతాని జీవంతి ఆనందం ప్రయం త్యభిసం విశంతీతి శృత్యాహి పర
మానంద రూపం బ్రహ్మ జగదుపాదానమితి ప్రతిపాదితం। జన్మాద్యస్య
యత ఇతి న్యాయేనచ తథైవ నిర్ణీతం। ఉపాదానాభిన్నంచ సర్వం కా
ర్యం మృదభిన్న ఘటవత్సర్వత్ర దృష్టం। సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ ఇదం సర్వం య
దయమాత్మా స దేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యాది శ్రుతిభిశ్చ తథైవ ప్రతిపా
దితం। సూ॥ తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్య ఇతి న్యాయేనచ నిర్ణీతం ఏవం స
త్యపి అఖండానందాద్వితీయాకారేణ తదభానే హేతుః మాయానిమి
త్తావావరణవిక్షేపావిత్యాహ। కార్యేతి। అకార్యస్యాపి కార్యాకారేణ
భానం విక్షేపః। అఖండానందస్యాపి ఖండానందాకారేణ భానం విక్షేపః
అఖండానందాకారేణ స్వతోభాస మానస్యాప్యభానమావరణం। తదు
క్తం। ఋతేర్థం యత్ప్రతీయేత న ప్రతీయేత చాత్మని తద్విద్యాదాత్మనో
మాయాం యథాభాసో యథా తమ ఇతి కథం తర్హి తస్య భానమిత్యత

ఆహ।సదజ్ఞాతంచయద్వస్తుమేయం కాంతాది-మానతః మాయావృత్తితి
రోధానేవృత్త్యా సత్త్వోద్ధయాత్మనం।అజ్ఞాత జ్ఞాపకత్వేనైవ సర్వేషాం
మానానాంమానతా।అన్యథాస్మృతేరపి మానతాపత్తేః। అజ్ఞాతంచస్వ
ప్రకాశతయా భాసమానశ్చైతన్యమేవ।నజడం।తస్యభానాప్రసక్తేస్తత్రా
వరణకృత్యాభావాత్। అతః కాంతాదిగోచరమానానాం అజ్ఞాతజ్ఞాప
కత్వేనప్రామాణ్యాయ తత్తదవచ్ఛిన్నచైతన్యమేవ విషయోవాచ్యః । అ
న్యథాతదయోగాత్।తథాచసాత్త్విక్యా ప్రమాణజనితా పరోక్షవృత్త్యా
ఆవరణతిరోభావే సతితత్తద్విషయావచ్ఛిన్నంభాసతే। వస్తుతః పరమా
నందరూపం విషయోపాదానచైతన్యం।అనవచ్ఛిన్నస్వరూపాభానాచ్చ
నసద్యోముక్తిః।స్వప్రకాశత్వభంగోవా।తతఃకింతత ఆహ।అత స్తదేవభా
వత్వం మనసిప్రతిపద్యతే।కించిన్న్యూనంచ రసతాంయాతి। జాడ్యవిమి
శ్రణాత్ విషయావచ్ఛిన్నచైతన్యమేవ ద్రవావస్థామనోవృత్త్యా రూఢత
యాభావత్వంప్రాప్యరసతాం ప్రాప్నోతీతి నలౌకికరసస్యాపి పరమా
నంద రూపత్వానుపపత్తిః । అతఏవఅనవచ్ఛిన్నచిదానందఘనస్య భగ
వతః స్ఫురణాత్ భక్తిరసేఅత్యంతాధిక్య మానందస్య। లౌకికరసేతు।వి
షయావచ్ఛిన్నస్యైవచిదానందాంశస్య స్ఫురణాత్తత్రానందస్య న్యూన
తైవ।తస్మాత్ భక్తిరసఏవ లౌకికరసానుపేక్ష్యసేవ్య ఇత్యర్థః॥ ఇతివే
దాంత సిద్ధాంతేస్థాయినో రసతోదితా। సాంఖ్యసిద్ధాంతమాశ్రిత్యాప్య
ధునాప్రతిపాద్యతే । స్థాయినోరసతేత్యనుషంగః। ఏతదేవోప పాదయి
తుంసాంఖ్యసిద్ధాంతంవ్యుత్పాదయతి।తమోరజస్సత్త్వగుణామోహదుఃఖ
సుఖాత్మకాః తన్మయీప్రకృతిర్హేతుస్సర్వంకార్యంచతన్మయం। తథా
హి।సాంఖ్యాఏవమాచక్షతే। సర్వేభావాస్సుఖదుఃఖమోహాత్మకైక సా
మాన్యప్రకృతికాః।సుఖదుఃఖ మోహాత్మకత్వేన ప్రతీయమానత్వాత్
యెయదాత్మకత్వేనప్రతీయంతే తేతదాత్మకసామాన్యప్రకృతికాః। యథా
ఘామృదాత్మకతయా ప్రతీయమానామృత్సామాన్య ప్రకృతికాఘటశ

రాహాదయః। అనుగతకారణాతిరిక్తసామాన్యానభ్యుపగమాన్నఘట
త్వాదినావ్యభిచారః। సుఖదుఃఖమోహాత్మకత్వేనహ్యేతే ప్రతీయంతే। త
స్మాత్తత్సామాన్య ప్రకృతికా ఇతి అనుమానేన సుఖదుఃఖ మోహాత్మక
ప్రకృతిసిద్ధిః। తత్రయత్సుఖం తత్సత్త్వం యద్దుఃఖం తద్రజఃయో మోహో
విషాదః సతమఇతి తస్యాః త్రిగుణాత్మకత్వసిద్ధిః।నచపరమాణుభి ర్బ్ర
హ్మణావా అర్థాంతరతా పరమాణువాదే కార్యకారణయో ర్భేదా
భ్యుపగమేన తేషామతీంద్రియత్వేనచతదాత్మకతయాకస్యాపి కార్యస్య
ప్రమీయమాణత్వాభావాత్। పరమాణుషుప్రమాణాభావాచ్చ సర్గా
ద్యకాలీన కార్యోపాదానానుమానస్యలాఘవతర్కసహకారేణఏకో
పాదాన విషయత్వాత్। క్షిత్యాది కర్త్రనుమానస్య ఏకకర్తృవిషయత్వ
వత్ బ్రహ్మవాదినాంకార్య కారణయోరభేదాభ్యుపగమేపినజగతః బ్ర
హ్మాత్మనా ప్రతీయమానత్వం సంభవతి। బ్రహ్మణః సర్వలౌకిక మానా
గోచరత్వాభ్యుపగమాత్।నను సద్రూపేణ బ్రహ్మాపిసర్వ ప్రమాణగో
చరః। తథాచతదాత్మనాకార్యస్య ప్రమీయమాణత్వమస్త్యేవేతిచేత్। కి
మనేన అకాండతాండవేన। బ్రహ్మణః నిస్సామాన్య విశేషత్వే ననానా
రూపాసంభవఇతి సాంఖ్యసంభావనాభిమానః।ననుభవతా మప్యసిద్ధో
హేతుః। సుఖదుఃఖమోహానామాంతరాణాం బాహ్యఘటాది తాదా
త్మ్యసంభవాత్సం భవేవాసర్వంవస్తుసర్వప్రమాతారం ప్రతిత్ర్యాకా
రతయాప్రతీయేతేత్యతఆహ।త్రిగుణాత్మకమేకైకంవస్తుత్ర్యాకారమీక్ష్య
తేనిజమానస సంకల్పభేదేనపురుషైస్త్రిభిః।నతావదాంతర బాహ్యయో
స్తాదాత్మ్యసంభవః।బాహ్యానామేవమనః ప్రతిబింబితత్వేన ఆంతరత్వా
త్। నాపిసర్వాన్ ప్రతితుల్యభానప్రసంగః। తత్తద్వాసనారూపసహ
కారిభేదాత్।ఏతదేవోదాహరతి। కామిన్యాస్సుఖతా భర్త్రాసపత్న్యా
దుఃఖరూపతాతదలాభాత్తథాన్యేనమోహత్వ మనుభూయతే। భర్త్రా
రంప్రతికామిన్యాస్సత్వాంశ ఏవాద్రియతే సపత్నీం ప్రతితురజోంశః

తాం కామయమాన మన్యంచ తామ విందంతం ప్రతీత మోంశ ఏవ। అతః
క్రమేణ తేషు సుఖదుఃఖ విషాదాః ప్రాదుర్భవంతి। అతః వ్యవస్థోప ప
త్తిః। వాసనా భేదేనమానభేద ఏకస్మిన్నపి భట్టాచార్యైరప్యుక్తః। పరి
వ్రాట్కాముకశునా మేకస్యాంప్రమదాతనౌ కుణపః కామినీభక్ష్యమితి
త్రేధావికల్పనా ఇతి। ఫలితమాహ। ఏవంసతి సుఖాకార ప్రవిష్టామానసం
పదాతదసౌ స్థాయిభావత్వం ప్రతిపద్యరసోభవేత్। క్రోధాదిభావస్యా
పిరజస్తమోంశమిశ్రితసత్వోద్రేకనిబంధచిత్తద్రుతిఫలితత్వాత్సుఖమయ
త్వమిత్యభిప్రాయః। ద్రవీభావస్యసత్వధర్మత్వాత్తం వినాచస్థాయి భా
వాసంభవాత్ సత్వగుణస్య చసుఖ రూపత్వాత్ సర్వేషాంభావానాం
సుఖమయత్వేపి రజస్తమోంశమిశ్రణాత్తారతమ్యమవగంతవ్యం। అతోన
సర్వేషురసేషు తుల్యసుఖానుభవః। ఉపరిష్టాచ్చస్పష్టీకరిష్యతే। అత్రా
హచప్రాకట్టకాః। నిత్యనిరవయవ మణుపరిమాణంమనః తస్యకథంసావయ
వజతుస్పృష్టాం తేన ద్రవీభావద్వారా విషయాకార పరిణామోవక్తుంశ
క్యతే। నచనిరవయవస్య హ్రాసవృద్ధీసంభవతః। తస్మాదుక్తం స్థాయిభావ
నిరూపణ మసంగతమితి। తత్రాహ। పరమాణ్వేకరూపంచ చిత్తంనవిష
యాకృతి। ఇత్యాదిమతమన్యేషా మపారిమాణ్యాదుపేక్షితం। ఆదిశబ్దాద్వి
భుమనఇతి పారిభాకరాణాంమతం। అనంతరప్రత్యయఏవ ఉత్తరజ్ఞాన
కారణతయా మనఇతి సౌగతానాంమతంచ సంగృహీతంభవతి। అయం
భావః। కరణత్వాత్పరశువత్ ఇంద్రియత్వాచ్చక్షురాదివత్ మనసఃమ
ధ్యమ పరిమాణత్వ మనుమియ్యతే। నచాణుత్వానుమానేకించిల్లింగమ
స్తి। నాపినిత్యేంద్రియత్వాత్ శ్రోత్రవద్విభుత్వానుమానం। నిత్యత్వస్యా
సిద్ధత్వాత్। ఆకాశస్యాపినిత్యత్వాభావేన తత్కార్య శ్రోత్రస్యసుతరాం
నిత్యత్వాభావాత్। అతఏవ జన్యవిభుత్వాభావాన్మధ్యమ పరిమాణత్వా
నుమానస్య శ్రోత్రేన వ్యభిచారః। యదింద్రియంయద్గుణగ్రాహకంతదింద్రి
యంతద్గుణవదితి వ్యాప్తేః యథాచక్షురాదేః స్వగ్రాహ్య గుణవద్భా

తారభ్యత్వసాధ్యతే తథామనసోఽపి పంచభూత గుణగ్రాహకత్వేనతద్వ త్వనిశ్చయాత్ స్వగ్రాహ్యగుణవత్పంచభూతారభ్యత్వ సాధ్యతాయాం విశేషాభావాత్। నచవిజాతియ్యానామనారంభకత్వంవిశేషః। సువర్ణ సూత్రైః పట్టసూత్రైఃకాపాస సూత్రైశ్చ విజాతియ్యైరేక పటారంభదర్శనాత్ తత్రావయవ్యనంగీకారేఅన్యత్రాపి తథానంగీకార సంభవాత్ । అవయవినః దత్తజలాంజలిత్వ ప్రసంగాత్। తస్మాదపంచీకృత పంచ మహాభూతారబ్ధసత్వ ప్రధానం సంకోచవికాస శీలంస్వచ్ఛద్రవ్యం।చక్షుర్వన్నూత్రద్రవ్యాభిభూతాయోగ్యం। దేహపరిమాణం మనో భ్యుపగంతవ్యం। సిద్ధాంతే సుఖదుఃఖేచ్ఛా జ్ఞానాదీనాం తదాశ్రయత్వా భ్యుపగమాత్। తేషాంచ సర్వశరీరవ్యాపిత్వేనోపలంభాత్ తదాశ్రయ స్యమనసోఽపి సర్వశరీరవ్యాపిత్వాత్ । అణుత్వాభావే సర్వేంద్రియసంబంధాత్ యుగపన్నానాజ్ఞానోత్పత్తిప్రసంగఇతిచేన్న।ఏకేనేంద్రియేణ ఏకదాఏకమేవజ్ఞానంజన్యతేఇతి నియమస్తావదావయోస్సమః। అన్యథా యుగపచ్చాక్షుషజ్ఞానద్వయోత్పత్తిః కింనస్యాత్ జ్ఞానేంద్రియజజ్ఞానానాంతుయుగపదుత్పత్తిరిష్యతేఏవదీర్ఘశష్కులీంభక్షయతః శబ్దస్పర్శ రూపరసగంధానాం యుగపదనుభవాత్। సుఖప్రత్యక్షన్యథాను పపత్త్యాత్వణుత్వస్సం యుక్తగుడస్య యుగపద్రసస్పర్శోపలంభఃతవాపిదుర్నివారః । తస్మాన్నాస్మదభ్యుగతే మనసిశృతిస్మృతిన్యాయసిద్ధేవిమతి స్సంభవతి। సదనంతరప్రత్యయస్తుఅతినిర్యుక్తికత్వాదుపేక్షితః।విస్తరస్తు అస్మదీయ్య వేదాంత కల్పలతాయామనుసంధేయః। అతః స్వభావస్వభావస్యసావయవస్యమనసః దర్పణాదివద్విషయాకారగ్రాహకత్వం వేదాంతశాస్త్రేసాంఖ్యశాస్త్రేచ యన్నిరూపితంతత్ప్రామాణికత్వాదతి సమీచీన మేవేత్యాహ। గృహ్ణాతి విషయాకారం మనోవిషయయోగతః ఇతి వేదాంతిభిస్సాంఖ్యైరపి సమ్యఙ్నిరూపితం। యద్యపి సాంఖ్యానామాహంకారికంమనః బ్రహ్మవాదినాంతుమత్తైభౌతికమితిమహాన్ విశేషః

తథాపి విషయాకారగ్రాహకత్వం సమమితితుల్యవదుభయోపన్యాసః।
ద్రవీభావపూర్వకం చిత్తస్యవిషయా కారతా భాజనమిత్యత్ర భాష్య
కారవచన ముదాహరతి। మూషాసిక్తంయథాతామ్రం తన్నిభంజాయ
తేతథాఘటాదివ్యాప్నువచ్చిత్తంతన్నిభంజాయతే ధ్రువం। మూషా
పుటపాకయంత్రీతద్వారాద్రవీభూతంతామ్రంయత్ప్రతిమాద్యాకార
ఘటితోదరేషుమృదాదిసంస్థానవిశేషేసిక్తంతన్నిభం భవతితత్తదుపాధిసం
స్థానాకారంభవతి ద్రుతత్వాత్ । ఏవంరాగద్వేషాదినా ద్రవీభూతం
చిత్తంచక్షురాది ద్వారాయత్రసిక్తంభవతి స్వయమేవతత్తద్విషయా
కారంభవతీతి కారికార్థః యద్యప్యస్మిన్వాక్యే సామాన్యతఏవద్రవీభా
వఉక్తః తథాప్యనుభవబలాద్రాగాది విషయేవ్యవస్థాప్యతే ॥ తదభా
వేతు శిథిలీభావమాత్ర మిత్యుక్తమధస్తాత్ । మనోవిషయాకారం విష
యగతావరణ నివర్తకంస్యాత్ ఆలోకవదతి త్యనుమానమస్మిన్నర్థే ప్ర
మాణమిత్యాహ।వ్యంజకోవాయథాలోకోవ్యంగ్యస్యా కారతామియా
త్ సర్వార్థవ్యంజకత్వాద్ధీరర్థాకారాప్రదృశ్యతే । వ్యంజకస్యతదా
కారత్వాభావేతద్గతావరణనివర్తకత్వాదర్శనాదిత్యర్థః భగవత్పూజ్య
పాదానామియముక్తిస్సయుక్తికాతథావార్తికకారైరప్యయమర్థో ని
రూపితః। వ్యంజకోవేత్యాద్యుక్తిర్వార్తికకారాణామపి యుక్తిరనుమాన
రూపాదర్శితా।వార్తికకారాణాం వాక్యాంతర ముదాహరతి। మాతు
ర్మానాభి నిష్పత్తిర్నిష్పన్నం మేయమేతితత్ మేయాభి సంగతంతచ్చ
మేయాభత్వంప్రపద్యతే । మాతుః చిదచిద్గ్రంథిరూపాత్సచిత్తాదంతః క
రణాత్।వృత్తిజ్ఞానాఖ్యస్యద్రవీభావపూర్వకస్య మానశబ్దవాచ్యస్య పరి
ణామవిశేషస్య అభినిష్పత్తిర్భవతి।తచ్చపరిణామ విశేషాత్మకంమానం
నిష్పన్నంసత్ చక్షురాది ద్వారాఘటాది విషయపర్యంతం గచ్ఛతి శరీ
రాదభిన్న మంతః కరణమత్యజన్నేవకుల్యాజలవత్।తతశ్చఘటాది సం
బంధంసత్ఘటాద్యాకారతాంప్రాప్నోతి తతశ్చతత్రచైతన్యాభివ్యక్త్యా

ఘటాద్యుపలంభ ఇతి కారికార్థః। సర్వాచేయం ప్రక్రియా అస్మాభిర్విస్త
రేణ ప్రతిపాదితా. సిద్ధాంతబిందౌ। ఏవమేతాదృశం వాక్యముదాహార్యాను
నేకశః। చిత్తస్య విషయాకార గ్రాహకత్వోపపాదనే గ్రంథగౌరవభయా
న్నోదాహ్రియతే। పంచదశ ప్రకరణే విద్యారణ్యశ్రీపాదైరప్యయమ
ర్థో దర్శితః। తముపసంహరన్ వ్యాఖ్యాస్యన్నాహ। అతో మాంస మయీ యోషి
త్కాచిదన్యా మనోమయీ। మనోమయాకారభేదం వినా ఏకస్మిన్ భా
తికే పిండే భేదప్రత్యయాయోగాదిత్యర్థః। భేదప్రతీతిం చైవ సర్వసిద్ధాము
దాహరతి। భార్యాస్నుషాననాందా చ యాతా మాతేత్యనేకధా జా
మాతా శ్వశురః పుత్రః పితేత్యాదిపుమానపి। భిద్యత ఇత్యనుషంగః। ఏక
త్వవైధర్మ్యముక్త్వా వినాశిత్వా వినాశిత్వవైధర్మ్యాంతరమాహ। బా
హ్యపిండస్య నాశేపి తిష్ఠత్యేవ మనోమయః అతః స్థాయీతి విద్వద్భిరయ
మేవ నిరూపితః। అభిశబ్దాద్దేశకాలాదినా వ్యవధానేపి మనోమయః అవ్య
వహిత ఏవేత్యర్థః। ఏవం సామాన్యతః స్థాయిభావస్వరూపముపవర్ణి
తం। విశేషేణ తు సర్వేషాం లక్షణం వక్ష్యతే పృథక్। మనోమయో విషయా
కార ఏవ అవినాశిత్వాత్ స్థాయిభావ ఇతి కథితః తస్య తు రతిహాసాది
రూపేణ భేద స్వలక్షణం చ వక్ష్యతేఽనంతరోల్లాస ఇత్యర్థః। యస్మా
త్ ద్రుతచిత్తప్రవిష్టః విషయాకారోన హాయీ। తస్మాత్। భగవంతం
విభుం నిత్యం పూర్ణం బోధసుఖాత్మకం యద్యగృహ్ణాద్ద్రుతంచిత్తం కిమ
న్యదవశిష్యతే। విభుమితి సర్వదేశవ్యాపకత్వం నిత్యమితి సర్వకాలవ్యా
పకత్వం పూర్ణమితి అద్వితీయతయా సర్వద్వైతభ్రమాధిష్ఠానత్వం
బోధసుఖాత్మకమితి నిరతిశయపుమర్థత్వం దర్శితం। ఏతాదృశేన భగవ
దాకారేణ మనోగతేన అనాదికాలప్రవిష్టానాం విషయాకారాణాం కబళీ
కరణాత్తన్మాత్రపరిస్ఫూర్త్యా కృతకృత్యో భవతీత్యర్థః। ద్రవీభావస్య
ప్రయోజనం పూర్వోక్తమేవ స్మారయతి తత్ర ప్రయత్నాదాధ్యాయ।
కఠినా శిథిలా బుద్ధిర్న గృహ్ణాతి న వాస్యతే ఉపేక్షాజ్ఞానమిత్యాహుస్త

వ్యథాః ప్రస్తరాదిషు । కఠినదీనా గృష్టేత్యేవ శిథిలాతుగృష్ట
త్వేనైవ నాస్య తేద్రవీభావాభావాదితి పూర్వమేవోక్తం ద్రవత్వాభావః కా
ఠిన్యం తన్మధ్యవర్తిత్వం శైథిల్యం తద్ద్రావావస్థా కార్యభూత సాత్త్విక భావా
భావాదవసేయం। తచ్చ స్తంభ స్వేదోఽథరోమాంచః స్వరభంగోఽథ వేప
థుః వైవర్ణ్యమశ్రు ప్రళయ ఇత్యష్టౌ సాత్త్వికాః స్మృతాః। ఇత్యభిహితాః ।
అతఏవ భగవద్విషయే కాఠిన్యం నింద్యతే। తదశ్మసారం హృదయం బతే
దం యద్గృహ్యమాణైర్హరినామధేయైః। న విక్రియేతాథ యదా వికారః
నేత్రే జలం గాత్రరుహేషు హర్షః। కథం వినా రోమహర్షణం। ద్రవతా చే
తసా వినా వినానందాశ్రుకలయా శుధ్యేద్భక్త్యా వినాశయః। భక్త్యా వి
నాశయః కథమాశయశ్శుధ్యేత్ । భక్తిశ్చ ద్రవతా చేతసా వినా కథం స్యాత్। ద్ర
వచ్చిత్తం చ కథం రోమహర్షణం ఆనందాశ్రు చ వినా జాయేతేత్యర్థః ।
అశ్రుపులకయోరప్యభిధానం స్తంభస్వేదాదీనామప్యుపలక్షణం యతః
ద్రవత్వాభావే చిత్తం న వాస్యతే అతో బుధాః । పండితాః కామక్రో
ధాద్యనాస్పదీభూత పధిపతత్త్వజ్ఞానాది జ్ఞానసముపేతా జ్ఞానం సంస్కా
రాజనకమిత్యాహుః । తథా చోక్తం। న్యాయవార్తికకృద్భిః । యత్తు
న దుఃఖసాధనం నాపి సుఖసాధనం తదేవ ఉపేక్షణీయమితి । సుఖసాధ
నే రాగసంస్కారహేతుః । దుఃఖసాధనే ద్వేషః తథా తదుభయాభా
వే తు చిత్తే ద్రవత్వాభావాన్న జాయతే సుఖదుఃఖ సంస్కార ఇత్యర్థః।
ఏతావానేవ సర్వేషాం శాస్త్రాణాం రహస్యభూతోఽర్థః । యద్విష
యాకారతా నిరాకరణపూర్వకం చిత్తస్య భగవదాకారతా సంపాద
నం సర్వేషామపి శాస్త్రాణాం అత్రైవ వ్యాపారభేదేన పర్యవసానా
త్ । నన్వనాదికాలప్రవృత్తప్రవిష్టతత్తదిష్టానిష్ట విషయకోటి సంకీ
ర్ణతా చిత్తస్య స్వభావభూతా శీతతేవ తోయస్య ఉష్ణతేవ దహనస్య
సంచరిష్ణుతేవ పవనస్య కథం నివర్తతాం ధర్మిణి సత్యసతి వా స్వభావాప
మర్దాసంభవాదిత్యత ఆహ । కాఠిన్యం విషయైః కుర్యాద్ద్రవత్వం భగవ

త్పదే। ఉపాయైశ్శాస్త్ర నిర్దిష్టైరనుక్షణమతో బుధః ॥ విషయా కారతా
హి చిత్తస్య నస్వభావభూతా। తస్యా ఆగంతుక హేతుజన్యత్వాత్। తథా
హి। స్థూలవిషయాకారతా హేతురింద్రియ సన్నికర్షాదిజా గరణే
సూక్ష్మవిషయా కారతా హేతు ర్మనోగత వాసనాస్స్వప్నే। తదుభ
యా భావేతు। సుషుప్తి వన్నిర్విషయమేవచిత్తం భవతి। సుషుప్తౌచిత్తల
యాభిధానంచ నిర్విషయత్వాభిప్రాయకమేవ। ఏతచ్చభగవతా సూత్ర
కారేణైవదర్శితం। తదాపీతెస్సంసారవ్యపదేశాదితి। అపీతిర్లయః। మ
ర్యాదాయామ జ్ తస్య మనసః లయాత్ పూర్వకాలే సంసారవ్యప దే
శః। నతుతల్లయే సతీతి సూత్రార్థః। తథాచసుషుప్తావపి పునరుత్థానే
నసంసారవ్యపదేశస్యసత్త్వాన్న మనోలయః। వివరణకారాణాంతు। య
త్తుకేయం సూక్ష్మతానామేత్యాదినా మనోలయాభిధానం తత్పరమత
ఖండనాభిప్రాయేణ। నతుస్వమతాభిప్రాయేణ। సూత్రవిరోధాదితిభావః।
భగవదాకారతాతు చిత్తస్యస్వాభావికీ। తస్య చిత్తకారణీభూత భూత
సూక్ష్మకారణానిర్వచనీయావిచిత్రానేక శక్తిమన్మాయాధిష్ఠానస్యనిత్య
స్యవిభో స్సర్వాంతర్యామిణః సర్వత్రాను గతత్వాత్। యథా। ఘట
స్యజలాదిపూర్ణతా కరణసాధ్యా। ఆకాశపూర్ణతాతు స్వతః। తస్య
సర్వవ్యాపకత్వాత్। తదుక్తంవార్తికకారపాదైః। వియద్వస్తుస్వభా
వానురోధాదేవన కారణాత్। వియత్సంపూర్ణతోత్పత్తౌ కుంభస్యై
వం దృశాధియాం। ఘటదుఃఖాది రూపత్వంధియోధర్మాదిహేతుతః।
స్వతస్సిద్ధాత్మసంబోధవ్యాప్తివస్త్వనురోధత ఇతి। చిత్తస్య భగవదా
కారతాయాం। స్వతస్సిద్ధత్వేనహేత్వ నపేక్షాయాం శాస్త్రస్య కోఽప
యోగ ఇతి చేదన్యాకారతా విరోధిభగవదాకారతా సంపాదన ఇత్యేవ
ధేహి। యాస్వాభావికీ భగవదాకారతా చిత్తస్య। సా విషయాకారతా
సహచరితత్వాత్తత్సాధకత్వాచ్చనతద్విరోధినీ। శాస్త్రజన్యాతుసాధనో
పక్రమేపరోక్షేవ భాసమానా సాధనాభ్యాసక్రమేణ. విషయాకారతాం

శనైశ్శనైస్త్రిరోదధతీ సాధనపరిపాకేన అపరోక్షతాం సీతాసతీతాం
సమూలఘాత ముపహంతి। అతఏవోక్తం। యర్హ్యబ్జనాభ చరణైషణ
యోరుభక్త్యా చేతోమలాని విధమేద్గుణకర్మజాని। తస్మిన్ విశుద్ధ ఉపలభ్య
త ఆత్మతత్త్వం సాక్షాద్యథామలదృశోస్సవితృప్రకాశః। యథాగ్నినా
హేమమలంజహాతి ధ్మాతం పునస్స్వం భజతే చ రూపం। ఆత్మా చ కర్మానుశ
యం విధూయ మద్భక్తియోగేన భజేత్యథో మాం। యథా యథాత్మా పరి
మృజ్యతే సౌ మత్పుణ్యగాథా శ్రవణాభిధానైః తథా తథా పశ్యతి తత్త్వ
సూక్ష్మం చక్షుర్యథైవాంజన సంప్రయుక్తం। విషయాన్ ధ్యాయతశ్చిత్తం.
విషయేషు విషజ్జతే। మామనుస్మరతశ్చిత్తం మయ్యేవ ప్రవిలీయతే। తస్మా
దసదభిధ్యానం యథాస్వప్నమనోరథం హిత్వా మయి సమాధత్స్వ మ
నో మద్భావభావితం। ఏతావాన్ యోగ ఆదిష్టః మచ్ఛిష్యైస్సనకాదిభిః।
సర్వతో మన ఆకృష్య మయ్యద్ధావేశ్యతే యథా। స చ కపిలదేవేనోక్తః।
అనిమిత్తనిమిత్తేన స్వధర్మేణామలాత్మనా। తీవ్రయా మయి భక్త్యా చ శ్రుత
సంభృతయా చిరం జ్ఞానేన దృష్టతత్త్వేన వైరాగ్యేణ బలీయసా। తపోయు
క్తేన యోగేన తీవ్రేణాత్మసమాధినా ప్రకృతిః పురుషస్యేహ దహ్యమానా
త్వహర్నిశం। తిరోభవిత్రీ శనకైరగ్నేర్యోనిరివారణిః। ప్రకృతిః। స్వా
భావిక విషయాకారతేత్యర్థః। హంసగీతాయాంచ। గుణేష్వావిశతే
చేతః గుణాశ్చేతసి చ ప్రభో। కథమన్యోన్యసంత్యాగం ముముక్షోరతితీ
ర్షోరితి సనకాదిప్రశ్నస్యోత్తరం భగవానువాచ మనసా వచసా దృష్ట్యా
గృహ్యతేన్యైరపీంద్రియైః। అహమేవ న మత్తోన్యదితి బుధ్యధ్వమంజసా
జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తం చ గుణతో బుద్ధివృత్తయః తాసాం విలక్షణో జీవః
సాక్షిత్వేన వ్యవస్థితః। యర్హి సంసృతిబంధోయమాత్మనో గుణవృత్తిదః
మయి తుర్యే స్థితో జహ్యాత్త్యాగస్తద్గుణచేతసాం। అహంకారకృతం బం
ధమాత్మనోర్థవిపర్యయం విద్వాన్నిర్విద్య సంసారచింతాం తుర్యే స్థి
తో త్యజేత్। యావన్నానార్థధీః పుంసః న నివర్తేత యుక్తిభిః। జాగర్త్య

పిస్వపన్నజ్ఞః స్వప్నే జాగరణం యథా। అసత్త్వాదాత్మనోఽన్యేషాం భావా
నాం తత్కృతా భిదాః । గతయో హేతవశ్చాస్య మృషా స్వప్నదృశో య
థా । ఏవం విమృశ్య గుణతో మనసస్త్ర్యవస్థాం మన్మాయయా మయి కౢ
ప్తా ఇతి నిశ్చితార్థాః । సంఛిద్య హార్దమనుమానసదుక్తితీక్ష్ణజ్ఞానా
సినా భజత మాఖిలసంశయాధిం। ఏవం జిజ్ఞాసయాపోహ్య నానాత్వభ్రమ
మాత్మని। ఉపారమేత విరజం మనో మయ్యర్ప్య సర్వగే ఇత్యాది। అయ
మత్ర నిష్కర్షః। చిత్తే స్వాకారసమర్పకా యే విషయాః తే భగవద్వ్య
తిరిక్తా న భవంతి। భగవత్యధ్యస్తత్వాత్। భగవత ఏవ సద్రూపతయా ఘట
స్సన్ ఇత్యాది సదాకారేణైవ సర్వవిషయాణాం స్ఫురణాత్। సర్వం ఖ
ల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి శ్రుత్యా భగవదేవోద్భవత్వ భగవదేకస్థితిత్వ భగ
వదేకలయత్వేన మృద్ఘటవదభేదావబోధనాత్। స్వప్నాదిప్రపంచవ
ద్బాధ్యత్వాచ్చ। అతఏవ భగవదాకారస్ఫూర్త్యా తే సర్వే నివర్త్యమా
నాస్తత్స్వరూపా ఏవ భవంతి అధిష్ఠానజ్ఞాననివర్త్యత్వాదధ్యస్తానాం। ఏవం
చ సతి విషయనిష్ఠః సర్వోఽపి ప్రేమా భగవత్యేవార్పితో భవతి తద్వ్యతిరి
క్తాస్ఫురణాత్ । ఏతాదృశీ చాఽవస్థా ప్రార్థితా ప్రహ్లాదేన । యా ప్రీతిర
వివేకానాం విషయేష్వనపాయినీ । త్వామనుస్మరతస్సా మే హృదయా
న్మాపసర్పత్వితి। తస్మాదేతాదృశయుక్త్యనుసంధానేన సర్వాధిష్ఠానస
న్మాత్రం పరిపూర్ణం చిదానందఘనం భగవంతమద్వయమాత్మానం ని
శ్చిన్వతః స్వాప్నిక విషయేష్వివ జాగ్రద్విషయేష్వపి తుచ్ఛత్వానుసంధా
నేన వైరాగ్యం మహదుపజాయతే వశీకారాఖ్యం। ఏతచ్చ సూత్రితం భగవ
తా పతంజలినా। దృష్టానుశ్రవికవిషయవితృష్ణస్య వశీకారసంజ్ఞం వైరాగ్య
మితి। చతుర్విధం హి వైరాగ్యం। సాధ్యసాధనభావాపన్నమాగమప్రసిద్ధం।
తత్ర మహతా ప్రయాసేనాపి చిత్తదోషానవశ్యం నిరాకరిష్యామీత్యధ్య
వసాయాత్మకం ప్రథమం। యతమానసంజ్ఞం వైరాగ్యం తతో నిరంతరము
పాయానుష్ఠానే క్రియమాణే ఏతావతో దోషా ఇదానీం తీర్ణాః ఏతావ

తశ్చావశిష్యంత ఇతిచికిత్సకవత్ ప్రతిక్షణమవధానం ద్వితీయ్యం వ్యతి
రేకసంజ్ఞంవైరాగ్యం। ఏవంప్రతిక్షణం భూమికాద్వయాభ్యాసంకుర్వతః।
సర్వతోభావేన బహిరింద్రియాణాం విషయేష్వ ప్రవృత్తిః అంతఃకరణ
గతవాసనాయాం సత్యామపిసాతృతీయ్యామేకేంద్రియసంజ్ఞంవైరాగ్యం। ఏ
వంభూమికాత్రయాభ్యాసాత్ దృష్టేషువనితాదిషు ఆనుశ్రవికేషుస్వర్గా
దిషుఇంద్రియైర్గృహ్యమాణేష్వపి దోషదర్శన పరిపాకజన్యా అస్పృ
హాత్మికాచిత్తవృత్తిః సావశీకారసంజ్ఞంవైరాగ్యంతదపిద్వివిధం।పరమప
రంచ।ద్వితీయ్యంసూత్రితంపతంజలినా। సూ॥ తత్పరంపురుషఖ్యాతేర్గుణవై
తృష్ణ్యమితి। పురుషఖ్యాతేరాత్మజ్ఞానాదనంతరం యద్గుణేషుశబ్దాదివిష
యేషువైతృష్ణ్యం వైరాగ్యంతత్పరంశ్రేష్టం। ఫలరూపత్వాత్ తతఃపూర్వం
తుఅపరం సాధనరూపత్వాదిత్యర్థః। తస్యచలింగమితర ఫలనిరపేక్ష
త్వేనమోక్షమాత్రస్పృహాళుత్వం। యథాముచుకుందస్య। నకామయేన్యం
తవపాదసేవనాదకించనప్రార్థ్యతమాద్వరం విభోఆరాధ్యకస్త్వా మప
వర్గదంహరేవృణీత ఆర్యోవరమాత్మబంధనం తస్మాద్విసృజ్యాశిష ఈ
శసర్వశః రజస్తమస్సత్వగుణానుబంధనాః॥ నిరంజనం నిర్గుణమద్వయం
పరంత్వాం జ్ఞప్తిమాత్రంపురుషంవ్రజామ్యహం। చిరమిహవృజినార్తస్త
ప్యమానోనుతాపైరవితృషషడమిత్రోలబ్ధశాంతిః కథంచిత్। శరణదసము
పేతస్త్వత్పదాబ్జంపరాత్మన్ అభయమృతమశోకంపాహిమాపన్నమీశ
ఇతి। ఏతాదృశదశాయాంచ భగవత్ప్రేమా।నపరాంకాష్ఠామధిరోహతీ
తి। తంప్రతిభగవతోక్తం।క్షాత్రధర్మాత్ శితౌజంతూనవధీర్మృగయా
దిభిః సమాహితస్తత్తపసాజహ్యఘంమదుపాశ్రయః।జన్మన్యనంతరేరా
జన్ సర్వభూతసుహృత్తమః।భూత్వాద్విజవరస్త్వంవైమామంతేబ్రహ్మ
యాస్యసీతి। తదపరంవైరాగ్యంసూచితంతేనచ ప్రేమప్రకర్షే భావేన
తదానీమేవకృతార్థతాపర వైరాగ్యభావేనచ భక్తిప్రకర్షే భావా
త్। తస్యైవకృతకృత్యతా హేతుత్వాదిత్యర్థః। పర వైరాగ్యస్య

లింగం మోక్షపర్యంతం సకలనిరపేక్షత్వం। యథా। ఇమం లోకం తథైవా
ముమాత్మాన ముభయాయినం। ఆత్మానమనుయే చేహాయే రాయః పశ
వో గృహాః। విసృజ్య సర్వానన్యాంశ్చ మామేకం విశ్వతో ముఖం। భజంత్య
నన్యయా భక్త్యా తాన్మృత్యోరతిపారయే। సాలోక్య సార్ష్టిసామీప్యసా
రూప్యైకత్వమప్యుత। దీయమానం న గృహ్ణంతి వినా మత్సేవనం జనాః।
నైకాత్మతాం మే స్పృహయంతి కేచిన్మత్పాదసేవాభిరతా మదీహాః। యే
న్యోన్యతో భాగవతాః ప్రసజ్య సభాజయంతే మమ పౌరుషాణి। న పారమే
ష్ఠ్యం న మహేంద్రధిష్ణ్యం న సార్వభౌమం న రసాధిపత్యం న యోగసిద్ధీ రపున
ర్భవం వా వాంఛంతి యత్పాదరజః ప్రపన్నాః। ప్రహ్లాదః। అహం త్వకా
మ స్త్వద్భక్తస్త్వం తు స్వామ్యనపాశ్రయః। నాన్యథేహావయోరర్థః రా
జసేవకయోరివ। పృథుః। న కామయే నాథ తదప్యహం ధ్రువం న యత్ర యుష్మ
చ్చరణాంబుజాసవః। మహత్తమాంతర్హృదయాన్ముఖచ్యుతః విధత్స్వ
కర్ణాయుత మేష మే వరః। ధృవః। యా నిర్వృతి స్తనుభృతాం తవ పాదప
ద్మధ్యానాద్భవజ్జనకథాశ్రవణేన వా స్యాత్। సా బ్రహ్మణి స్వమహిమ
న్యపి నాథ మాభూత్కిం త్వంతకాసిలులితాత్పతతాం విమానాత్। మ
హిష్యః। న వయం సాధ్వి సామ్రాజ్యం స్వారాజ్యం భోజ్యమప్యుత వైరా
జ్యం పారమేష్ఠ్యం వా ఆనంత్యం వా హరేః పదం। కామయామహ ఏతస్య
శ్రీమత్పాదరజః శ్రియః। కుచకుంకుమ గంధాఢ్యం మూర్ధ్నా వోఢుం
గదాభృతః। ఇంద్రః। ప్రీత్యా నీతాః పరమ భవతా త్రాయతా నస్స్వభా
గాన్దైత్యాక్రాంతం హృదయకమలం త్వద్గృహం ప్రత్యబోధి। కాలగ్రస్తం కి
యదిదమహో నాథ శుశ్రూషతాం తే ముక్తిస్తేషాం న హి బహుమతా నా
రసింహ్యాపరైః కిం। యథా। యస్య భక్తిర్భగవతి హరౌ నిశ్శ్రేయసా
త్మని విక్రీడతో మృతాంభోధౌ కిమన్యైః ఖాతకోదకైః। వృత్రః। న నాకపృ
ష్ఠం న చ పారమేష్ఠ్యం న సార్వభౌమం న రసాధిపత్యం న యోగసిద్ధీర పున
ర్భవం వా సమంజస త్వా విరహయ్య కాంక్షే। శ్రుతయః। దురధిగమాత్మ

తత్వ నిగమాయతవాత్తతనోశ్చరిత మహామృతాబ్ధి పరివర్త పరిశ్రమ
ణాః । ఏవమన్యదప్యూహనీయం।ఏతాదృశే మోక్షపర్యంత సకలనిరపే
క్షత్వరూపేపరే వైరాగ్యేసతి ఫలాంతరేప్రే?మ్ణః। అనుదయాత్ పర
మానందరూపే పరమాత్మన్యేక ప్రేమ పరాంకాష్ఠా మధిరోహతి। య
థావృత్రస్య।అజాతపక్షా ఇవమాతరం ఖగాః స్తన్యంయథావత్సతరాః
క్షుధార్తాః।ప్రియంప్రియేవ వ్యుషితావిషణ్ణా మనో?రవిందాక్షదిదృక్షతే
త్వామితి అతఏవ జ్ఞానం వినాపర వైరాగ్యాభావాత్। తదృతేచభగవ
త్ప్రేమపరమకాష్ఠాయా అనుదయా త్తదర్థంజ్ఞాన వైరాగ్యేదృఢీ కర్త
వ్యే।తదుక్తం।అసేవయాచ ప్రకృతేర్గుణానాం జ్ఞానేనవైరాగ్య విజృంభి
తేనయోగేన మయ్యర్పితయాచ భక్త్యామాంప్రత్యగాత్మాన మిహావ
రుంధే।జ్ఞానవైరాగ్యయుక్తేనభక్తియోగేన యోగినః క్షేమాయపాదమూ
లంమే ప్రవిశత్యకుతోభయం । ఇత్యచ్యుతాంఘ్రిభజతో నువృత్త్యాభక్తి
విరక్తిర్భగవత్ప్రబోధః భవంతి వై భాగవతస్యరాజన్ తతః। పరాం
శాంతిముపైతిసాక్షాత్।భాగవతస్యభగవద్ధర్మానుష్ఠాతుః ప్రథమంభగ
వత్ప్రబోధః।తతః పరంవైరాగ్యం।తతః ప్రేమలక్షణా భక్తిరిత్యర్థః।
ఏతచ్చదర్శితముద్ధవాయశ్రీభగవతా। జ్ఞానిన స్త్వహమేవేష్టః స్వార్థ
హేతుశ్చసంమతః స్వర్గశ్చైవాపవర్గశ్చనాన్యోర్థోమదృతేప్రియః।
జ్ఞాన విజ్ఞానసంపన్నాః। పదంశ్రేష్ఠం విదుర్మమ జ్ఞానీప్రియతమోతో
మేజ్ఞానేనాసౌ బిభర్తిమాం।కీదృశంతజ్జ్ఞానమిత్యాకాంక్షాయాం సంక్షే
పేణతదుక్తం।త్వయ్యుద్ధవాశ్రయతియస్త్రివిధో వికారః మాయాంతరా
పతతినాద్యపవర్గయోర్యత్। జన్మాదయోస్య యదమీతవతస్యకింస్యు రా
ద్యంత యోర్యదసతో స్తితదేవమధ్యే। భగవద్వ్యతిరిక్తంసర్వం ఆగమా
పాయిత్వాత్ స్వప్నవన్మాయికంతుచ్ఛందుఃఖ రూపంచ హేయం।భగ
వానేవసత్యః స్వప్రకాశ పరమానందరూపః నిత్యః విభుశ్చోపాదేయ
ఇతి జ్ఞానమిత్యర్థః । భగవద్గీతాసుచ। ఏవమేవోక్తం।చతుర్విధాభజం

తేషాం జనానాస్సుకృతినోర్జున । అతోర్జిజ్ఞాసురర్థార్థీజ్ఞానిచ భరతర్షభ । తేషాంజ్ఞానీనిత్యయుక్త ఏకభక్తిర్విశిష్యతే అతోహిజ్ఞానినోత్యర్థం మహం సచ మమప్రియః । ఉదారాస్సర్వ ఏవైతేజ్ఞానీత్వాత్మైవ మేమతం।ఆస్థితస్సహియుక్తాత్మా మామేవానుత్తమాంగతిం బహూనాం జన్మనామంతే జ్ఞానవాన్మాంప్రపద్యతే వాసుదేవస్సర్వమితిసమహాత్మా సుదుర్లభః।ఇతి। వాసుదేవాతిరిక్తం సర్వంనాస్తి।మాయికత్వాత్।వాసుదేవఏవఆత్మత్వాత్ ప్రియతమః సత్యఇత్యర్థః।ఏతాదృశ జ్ఞానపూర్వకం వైరాగ్యంచదర్శితం।శ్రుతిః ప్రత్యక్షమైతిహ్యమనుమానశ్చతుష్టయంప్రమాణేష్వనవస్థానాద్వికల్పాత్సవిరజ్యతే కర్మణాంపరిణామిత్వాదావైరించ్యాదమంగళం।విపశ్చిన్నశ్వరంపశ్యేదదృష్టమపిదృష్టవత్। తథాన్యత్ర।కర్మాణ్యారభమాణానాం దుఃఖహత్యైసుఖాయచపశ్యేత్పాకవిపర్యాసంమిథునీచారిణాంనృణాం।నిత్యార్తిదేన విత్తేన దుర్లభేనాత్మమృత్యునా । గృహాపత్యాప్తపశుభిః కాప్రీతిస్సాధితైశ్చలైః । ఏవం లోకంపరం విద్వాన్నశ్వరంకర్మనిర్మితం।సతుల్యాతిశయధ్వంసంయథామండలవర్తినాం। ఇతి। కీదృశభాగవతధర్మానుష్ఠాతుః జ్ఞానవైరాగ్యపూర్వికాభగవతి భక్తిరుదేతీత్యాకాంక్షాయాముక్తం యద్యసీశోధారయితుం మనోబ్రహ్మణిసిశ్చలం । మయిసర్వాణికర్మాణినిరపేక్షస్సమాచర । శ్రద్ధాలుర్మేకథాః శృణ్వన్సుభద్రాలోకపావనీః గాయన్ననుస్మరన్జన్మకర్మచాభినయన్ముహుః మదర్థేధర్మకామార్థానాచరన్మదుపాశ్రయః లభతేనిశ్చలాంభక్తింమయ్యుద్ధవ సనాతనే । తథా।భక్తియోగః పురైవోక్తః ప్రియ్యమాణాయతేనఘ । పునశ్చకథయిష్యామిమద్భక్తేః కారణం పరంశ్రద్ధామృతకథాయాంమేశశ్వన్మదనుకీర్తనంమద్భక్తపూజాస్వధికా సర్వభూతేషుమన్మతిః మదర్థేష్వంగచేష్టాచవచసామద్గుణేరణం।మయ్యర్పణంచ మనసః సర్వకర్మవివర్జనం మదర్థేధనపరిత్యాగః భోగస్యచసుఖస్యచ ఇష్టందత్తంహుతంజప్తంమదర్థంయద్వ్రతం

తంతపః। ఏవంధర్మైర్మనుష్యాణాముద్ధవాత్మనివేదినాం। మయిసంజాయ
తేభక్తిః కోన్యోర్థోస్యావశిష్యతే । తథాన్యత్ర। తస్మాద్గురుంప్రపద్యే
తజ్జిజ్ఞాసుః శ్రేయఉత్తమః శాబ్దేపరేచనిష్ణాతం బ్రహ్మణ్యుప సమాశ్ర
యం।తత్ర భాగవతాన్ ధర్మాన్ శిక్షేద్గుర్వాత్మదైవతః ।అమాయయా
నువృత్త్యాయైస్తుష్యేదాత్మాత్మదోహరిః।సర్వతో మనసోఽసంగమాదౌసం
గంచసాధుషు దయాంమైత్రీంప్రశ్రయంచ భూతేష్వద్ధాయథోచితంశౌ
తం తప స్తితిక్షాంచమౌనం స్వాధ్యాయమార్జవం బ్రహ్మచర్యమహిం
సాంచ సమత్వంద్వంద్వ సంజ్ఞయోః సర్వత్రాత్మేశ్వరాన్వీక్షాం కైవల్య
మనికేతతాంవివిక్తచీరవసనంసంతోషం యేనకేనచిత్ శ్రద్ధాం భాగవతే
శాస్త్రేఽనిందామన్యత్రచైవహిమనోవాక్కాయదండంచ సత్యంశమద
మావపిశ్రవణంకీర్తనంధ్యానంహరేరద్భుతకర్మణః జన్మకర్మగుణానాం
చతదర్థేఖిలచేష్టితం ఇష్టందత్తంతప స్తప్తంవృత్తం యచ్చాత్మనఃప్రి
యందారాన్ సుతాన్గృహాన్ ప్రాణాన్యత్పరస్మైనివేదనం ఏవంకృ
ష్ణాత్మనాథేషుమనుష్యేషుచ సౌహృదంపరి చర్యాంచోభయత్ర మహ
త్సునృషుసాధుషు । పరస్పరానుకథనం పావనంభగవద్యశః మిథోరతి
మిథస్తుష్టి నివృత్తిర్మిథ ఆత్మనః ఇతిభాగవతాన్ ధర్మాన్ శిక్షన్
భక్త్యాతదుత్థయా నారాయణ పరోమాయా మంజస్తరతి దుస్తరామి
తి।తస్మాదేవం విధైశ్శాస్త్రీయైర్మనశ్శుద్ధింసంపాదయే దిత్యర్థః। శా
స్త్రీయానేవ ఉపాయాన్ ప్రతిపత్తృజనబుద్ధిసౌకర్యాయభూమికాభే
దేనవక్తుం ప్రతిజానీతే । ఉపాయాః ప్రథమేస్కంధే నారదేనోపదర్శి
తాః । సంక్షేపాత్తానహం వక్ష్యేభూమిభేద విభాగినః। స్పష్టం। తానే
వాహ। ప్రథమంమహతాంసేవా । తద్దయాపాత్రతాపునః। శ్రద్ధాతు తే
షాంధర్మేషు। తతోహరి గుణశ్రుతిః। తతోరత్యంకురోత్పత్తిః । స్వరూ
పాధిగతి స్తతః। ప్రేమవృద్ధిః పరానందే । తస్యాథస్ఫురణంతతః । భ
గవద్ధర్మనిష్ఠాతః । స్వస్మిన్ తద్గుణశాలితా ప్రేమ్ణోథ పరమాకాష్ఠే

త్యుదితాః భక్తిభూమికాః అథ వ్యాసనారదసంవాదే నారదః।
అహం పురాతీత భవే భవం మునే దాస్యాస్తు కస్యాశ్చన వేదవాదినాం నిరూ
పితో బాలక ఏవ యోగినాం శుశ్రూషణే ప్రావృషి నిర్వివిక్షతాం। తే
మయ్యపేతాఖిలచాపలేఽర్భకే దాంతేఽధృత క్రీడనకేఽనువర్తిని చక్రుః కృ
పాం యద్యపి తుల్యదర్శనాః శుశ్రూషమాణే మునయోఽల్పభాషిణి । ఉ
చ్ఛిష్టలేపాననుమోదితో ద్విజైస్సకృత్స్మభుంజే తదపాస్తకిల్బిషః। ఏవం ప్రవృ
త్తస్య విశుద్ధచేతసః తద్ధర్మ ఏవాత్మరుచిః ప్రజాయతే । తత్రాన్వహం కృష్ణ
కథాః ప్రగాయతామనుగ్రహేణాశృణవం మనోహరాః । తాః శ్రద్ధ
యా మేఽనుపదం విశృణ్వతః ప్రియశ్రవస్యంగ మమాభవద్రతిః । తస్మిం
స్తదాలబ్ధరుచేర్మహాత్మనః ప్రియశ్రవస్యస్ఖలితా మతిర్మమ యయాహమేత
త్సదసత్స్వమాయయా పశ్యే మయి బ్రహ్మణి కల్పితం పరే। ఇత్థం శరత్ప్రా
వృషికావృతూ హరేర్విశృణ్వతో మేఽనుసవం యశోఽమలం సంకీర్త్యమానం
మునిభిర్మహాత్మభిః భక్తిః ప్రవృత్తాత్మరజస్తమోపహా। తస్యైవం మేఽనురక్త
స్య ప్రశ్రితస్య హతైనసః శ్రద్దధానస్య బాలస్య దాంతస్యానుచరస్య చ। జ్ఞా
నం గుహ్యతమం యత్తత్సాక్షాద్భగవతోదితం అన్వవోచన్ గమిష్యంతః
కృపయా దీనవత్సలాః। యేనైవాహం భగవతో వాసుదేవస్య వేధసః మా
యానుభావ మవిదం యేన గచ్ఛంతి తత్పదం। ఏతత్సంసూచితం బ్రహ్మంస్తా
పత్రయచికిత్సితం యదీశ్వరే భగవతి కర్మ బ్రహ్మణి భావితం ఆమయో
యశ్చ భూతానాం జాయతే యేన సువ్రత తదేవ హ్యామయం ద్రవ్యం న పునా
తి చికిత్సితం ఏవం నృణాం క్రియాయోగాః సర్వే సంసృతిహేతవః త ఏవా
త్మవినాశాయ కల్పంతే కల్పితాః పరే। యదత్ర క్రియతే కర్మ భగవత్పరి
తోషణం జ్ఞానం యత్తదధీనం హి భక్తియోగసమన్వితం కుర్వాణా యత్ర
కర్మాణి భగవచ్ఛిక్షయాసకృత్ । గృణంతి గుణనామాని కృష్ణస్యాను
స్మరంతి చ। నమో భగవతే తుభ్యం వాసుదేవాయ ధీమహి ప్రద్యుమ్నా
యానిరుద్ధాయ నమస్సంకర్షణాయ చ। ఇతి మూర్త్యభిధానేన మంత్ర

మూర్తిమమూర్తికంయజతేయజ్ఞపురుషంససమ్యగ్దర్శనః పుమాన్। ఇ
మం స్వనిగమం బ్రహ్మన్ నవేద్యమదనుష్ఠితం అదాన్మేజ్ఞానమైశ్వర్యం
స్వస్మిన్ భావంచకేశవః। మహత్సేవాద్వివిధా। భగవద్భక్తసేవాసా
క్షాద్భగవత్సేవాచ। తత్రాద్యాయథా।మహత్సేవాంద్వారమాహుర్వి
ముక్తేస్తమోద్వారంయోషితాంసంగిసంగంమహాంతస్తేసమచిత్తాఃప్ర
శాంతాః। విమన్యవస్సుహృదస్సాధవోయే। యేవామయీశేకృతసౌహృ
దార్థాః జనేషుదేహంభరవార్తికేషు। గృహేషు జాయాత్మజరాభిభ
త్సునప్రీతియుక్తాయావదర్థాశ్చలోకే।తథా। ప్రసంగమజరంపాశమా
త్మనః కవయోవిదుః సఏవసాధుషుకృతః మోక్షద్వారమపావృతం। తితి
క్షవః కారుణికాః సుహృదస్సర్వదేహినాం అజాతశత్రవశ్శాంతాః సా
ధవస్సాధుభూషణాః। మయ్యనన్యేనభావేనభక్తిం కుర్వంతియేదృఢాం
మత్కృతేత్యక్తకర్మాణః త్యక్తస్వజనబాంధవాః మదాశ్రయకథాతు
ష్టాః శృణ్వంతికథయంతిచ। తపంతివివిధాస్తాపానైనాన్మద్గతచేతసః
తఏతేసాధవస్సాధ్వి సర్వసంగవివర్జితాః సంగస్తేష్వథతే ప్రార్థ్యః
సంగదోషహరాహితే। తథా।యత్పాదసంశ్రయాస్సూతమునయః ప్ర
శమాయనాః సద్యః పునంత్యుపస్పృష్టాః స్వర్ధున్యాపోనుసేవయా
తులయామలవేనాపి నస్వర్గంనాపునర్భవం। భగవత్సంగిసంగస్యమ
ర్త్యానాం కిముతాశిషః। తథా। దుర్లభోమానుషోదేహోదేహినాం
క్షణభంగురః। తత్రాపిదుర్లభంమన్యేవైకుంఠప్రియదర్శనం। అతఆత్యంతి
కంక్షేమం పృచ్ఛేభగవతోనఘాః సంసారేస్మిన్ క్షణార్ధోపి సత్సంగ
శ్శేవధిర్నృణాం।తథా।నరోధయతిమాంయోగః నసాంఖ్యంధర్మఉ
ద్ధవ। నస్వాధ్యాయస్తపస్త్యాగః నేష్టాపూర్తంనదక్షిణా।వ్రతానియజ్ఞశ్ఛం
దాంసి తీర్థానినియమాయమాః। యథావరుంధేసత్సంగః సర్వసం
గాపహోహిమాం। సత్సంగేనహిదైతేయాః యాతుధానామృగాఃఖ
గాఃగంధర్వాప్సరసోనాగాస్సిద్ధాశ్చారణగుహ్యకాః। విద్యాధరా మను

ష్యేషు వైశ్యాశ్శూద్రాస్స్త్రియోంత్యజాః రజస్తమఃప్రకృతయస్తస్మిం
స్తస్మిన్యుగేయుగే। బహవో మత్పదం యాతాస్త్వాష్ట్రకాయాధవాద
యః। వృషపర్వా బలిర్బాణః మయశ్చాథ విభీషణః సుగ్రీవో హను
మానృక్షో గజో గృధ్రో వణిక్పథః వ్యాధః కుబ్జా వ్రజేగోప్యః య
జ్ఞపత్న్యస్తథాపరే। తేనాధీతశ్రుతిగణా నోపాసితమహత్తమాః అవ్ర
తాతప్తతపసః మత్సంగాన్మాముపాగతాః కేవలేనహి భావేనగోప్యో
గావోనగామృగాః యేన్యే మూఢధియో నాగాస్సిద్ధా మామీయురంజసా
యన్న యోగేన సాంఖ్యేన దానవ్రతతపోధ్వరైః వ్యాఖ్యాస్వాధ్యాయసం
న్యాసైః ప్రాప్నుయాద్బలవానపి మత్కామా రమణం జారమస్వరూ
పవిదోబలాః బ్రహ్మమాం పరమం ప్రాపుస్సంగాచ్ఛతసహస్రశః। త
స్మాత్త్వముద్ధవోత్సృజ్య చోదనాం ప్రతిచోదనాం ప్రవృత్తించనివృత్తిం
చశ్రోతవ్యం శ్రుతమేవచ। మామేకమేవశరణమాత్మానం సర్వదేహి
నాంయాహిసర్వాత్మభావేనమాంయాస్యస్యకుతోభయః। తదయమత్రని
ష్కర్షః। భగవత్సంగం భగవత్సంగిసంగం వా యథాయోగ్యమంతరేణ న భగవ
ద్భక్తిరుదేతి। ఏతావాంస్తు విశేషః సాక్షాద్భగవత్సంగినాం కృతార్థత్వా
న్నాన్యసంయోగాపేక్షా। భగవత్సంగిసంగినాంతు విద్యత ఏవ ఫలతయా
భగవత్సంగాపేక్షేతి వ్యాఖ్యాతాద్ద్వివిధా మహాంతేవా। తద్దయాపాత్రీ
కృతాః తేషాం మహతాం దయా స్వకీయైస్సుశీలతాదిగుణైః భగవతి
తే చ గుణా భగవతోక్తాః। కృపాలురకృతద్రోహః స్తితిక్షుస్సర్వదేహినాం
సత్యసారోనవద్యాత్మా సమస్సర్వోపకారకః కామైరహతధీర్దాంతః మృ
దుశ్శుచిరకించనః అనీహో మితభుక్ శాంతః స్థిరో మచ్ఛరణో మునిః। అప్ర
మత్తో గభీరాత్మా ధృతిమాన్ జితషడ్గుణః అమానీ మానదః కల్యః మైత్రః
కారుణికః కవిః। తథా। మదభిజ్ఞం గురుం శాంతముపాసీత మదాత్మకం
అమాన్యమత్సరో దక్షః నిర్మమో దృఢసౌహృదః అసత్వరోర్థజిజ్ఞాసుః

అనసూయురమోఘవాక్ । జాయాపత్యగృహక్షేత్రస్వజనద్రవిణాదిషు
ఉదాసీనస్సమస్స్వథః సర్వేష్వర్థ ఇవాత్మనః। ఇత్యాది।ఉదాహరణం ప్ర
హ్లాదః। యథా । తస్యదైత్యపతేః పుత్రాశ్చత్వారః పరమాద్భుతాః ప్ర
హ్లాదో భూన్మహాంస్తేషాంగుణైర్మహదుపాసకః బ్రహ్మణ్యశ్శీలసంప
న్నః సత్యసంధో జితేంద్రియః ఆత్మవత్సర్వభూతానామేకః ప్రియసు
హృత్తమః దాసవత్సన్నతార్యాంఘ్రిః పితృవద్దీనవత్సలః భ్రాతృవత్సదృ
శేస్నిగ్ధః గురుష్వీశ్వరభావనః విద్యార్థరూపజన్మాఢ్యః మానస్తంభ
వివర్జితః। నోద్విగ్నచిత్తోవ్యసనేషునిస్స్పృహః శ్రుతేషుదృష్టేషుగుణేష్వ
వస్తుదృక్। దాంతేంద్రియప్రాణశరీరధీస్సదా ప్రశాంతకామోరహితాసు
రోఽసురః। ఏతాదృశశిష్యగుణాభావేతుజాతోపిమహత్తమసంసర్గైః ని
రర్థకఇతి తద్దయాపాత్రతాభవతి।ద్వితీయాభూమికా। సాపిద్వివిధా
స్వప్రయత్నానపేక్షా తత్సాపేక్షాచ । తత్రాద్యాయథా తప్తహేమ
నికాశాభంశితికంఠంత్రిలోచనం ప్రసాదసుముఖం వీక్ష్యప్రణేముర్జాత
కౌతుకాః । సతాన్ ప్రపన్నార్తిహరో భగవాన్ ధర్మవత్సలః ధర్మ
జ్ఞాన్ శీలసంపన్నాన్ ప్రీతఃప్రీతానువాచహ । శ్రీరుద్రః। యూయం
వేదిషదః పుత్రావిదితంవశ్చికీర్షితం అనుగ్రహాయభద్రంవః ఏవంమేద
ర్శనంకృతం। యఃపరంరంహసస్సాక్షాత్త్రిగుణాజ్జీవసంజ్ఞితాత్ భ
గవంతంవాసుదేవం ప్రపన్నస్సప్రియోహిమేస్వధర్మనిష్ఠశ్శతజన్మభిః పు
మాన్ విరించతామేతితతః పరంహిమాం అవ్యాకృతంభాగవతోథవైష్ణ
వంపదంయథాహంవిబుధాః కలాత్యయే । అథభాగవతాయూయంప్రి
యాస్థ భగవాన్ యథా । నమేభాగవతానాంచ ప్రేయాన్యోస్తిక
ర్హిచిత్ ఇదంవివిక్తంజప్తవ్యంపవిత్రం మంగళంపరంనిశ్శ్రేయసకరం
చాపిశ్రూయతాంయద్వదామివః।ఇత్యనుక్రోశహృదయో భగవానాహ
తాన్ శివః।బద్ధాంజలీన్ రాజపుత్రాన్ నారాయణపరోవచః।ఇత్యాదా

రుద్రప్రాచేతససంవాదే। యథా। తేమయ్యపేతాఖిలచాపలేఽర్పితాస్వ
ప్రయతాపేక్షా యథా। ధ్రువనారదసంవాదే [illegible]
వతాసుఖదుఃఖహత్యాత్మనానందశీలత్వః కృపయా [illegible]
ద్విధైస్సుయః। తథాపి మేవిసితస్యక్షాత్రధర్మముపేయుషః సురుచ్యాదుర్వ
చోబాణైర్భిన్నంశ్రయతే హృది। పదం త్రిభువనోత్కృష్టం జిగీషో [illegible]
ధువత్మనేబ్రూహ్యస్మత్పితృభిర్బ్రహ్మన్ అన్యైరప్యనధిష్ఠితం। నూనం
భవాన్ భగవతో యోఽంగజః పరమేష్ఠినః వితుదన్నటతే వీణాం హితా
యజగతోఽర్కవత్। ఇత్యుదాహృతమాకర్ణ్య భగవాన్నారదస్తదా ప్రీ
తః ప్రత్యాహతంబాలం సద్వాక్యమనుకంపయా। శ్రీనారదః। జనన్యాభి
హితః పంథాః సవైనిఃశ్రేయసస్య తే। భగవాన్వాసుదేవస్తంభజతత్ప్ర
వణాత్మనా। ధర్మార్థకామమోక్షాఖ్యంయఇచ్ఛేచ్ఛ్రేయ ఆత్మనః ఏకం
హ్యేవహరేః తత్రకారణంపాదసేవనం। తత్తాతగచ్ఛభద్రంతేయమునా
యాస్తటంశుచి। పుణ్యంమధువనంయత్రసాన్నిధ్యంనిత్యదాహరేః। ఇ
త్యాది। శ్రద్ధాతుతేషాంధర్మేషు। పూర్వోక్తశివ్యగుణసంపన్నస్యమహాత్మ
మాకృకేవమానస్య। తాదృశధర్మానుష్ఠానాదహముపికృతార్థోఽభ
వేయమితిరుచి విశేషరూపాశ్రద్ధాతద్ధర్మేషుభవతి। తతశ్చస్వయమ
ప్యనుతిష్ఠతి॥ తదుక్తం। శుశ్రూషోశ్శ్రద్దధానస్యవాసుదేవకథారుచిః
స్యాన్మహత్సేవయా విప్రాః పుణ్యతీర్థనిషేవణాత్। యదనుధ్యాసినాయు
క్తాః కర్మగ్రంధినిబంధనంఛిందంతికోవిదాస్తస్యకోనకుర్యాత్కథా
రతిం। జ్ఞానంయదాప్రతినివృత్తగుణోర్మి చక్రమాత్మప్రసాదముతయ
త్రగుణేష్వసంగః కైవల్యసమ్మతపథస్త్వథభక్తియోగః కోనిర్వృతోహ
రికథాసురతింనకుర్యాత్। ఇత్యాది। హరికథాపదమన్యేషామపిభాగవ
తధర్మాణాముపలక్షణం। యదాహ బ్రహ్మ। తదస్తుమేనాథసభూరిభాగః
భవేఽత్రమేన్యత్రతువాతిరశ్చాం। యేనాహమేకోఽపిభవజ్జనానాంభూ।

త్వాని మే కేశవపాదపల్లవం। ఇత్యత్ర పాదసేవనం। ఏవమన్యదప్యూహ్యం
ఇయంచ శ్రద్ధా సాధనపరిపాకే సవర్ధమానా ఐహికాముష్మిక సర్వ
విషయవిరుచిముపజనయతీ బుభుక్షుభక్తమాత్రైక శరణం భగవద్ధ
ర్మాచరణైక జీవనం పురుషమాపాదయతి। యథా పరీక్షితః। నైషాతిదుస్స
హాక్షున్మాంత్యక్తోదమపిబాధతే పిబంతంత్వన్ముఖాంభోజాచ్యుతం హరిక
థామృతమిత్యాది। యథాశౌనకాదీనాం। ఆయుర్హరతి వైపుంసాముద్య
న్నస్తంచయన్నసౌ తస్యర్తే యత్క్షణోనీత ఉత్తమశ్లోకవార్తయా। బి
లేబతోరుక్రమవిక్రమాన్యే నశృణ్వతః కర్ణపుటే నరస్య। జిహ్వాసతీ దా
ర్దురికేవసూత నచోపగాయత్యురుగాయగాథాః। భారంపరంపట్టకిరీటజు
ష్టమప్యుత్తమాంగం ననమేన్ముకుందం। శావౌకరౌనోకురుతః సపర్యాంహ
రేర్లసత్కాంచనకంకణౌవా। బర్హాయితేతేనయనేనరాణాంలింగానివిష్ణో
ర్న నిరీక్షతోయే। పాదౌనృణాంతౌద్రుమజన్మభాజౌ క్షేత్రాణినాను వ్ర
జతోహరేర్యౌ। జీవచ్ఛవోభాగవతాంఘ్రిరేణుంనజాతుమర్త్యోభిలభే
తయస్తు। శ్రీవిష్ణుపద్యామనుజస్తులస్యాః శ్వసన్‌శవో యస్తునవేదగంధం
తదశ్మసారంహృదయంబతేదంయద్గృహ్యమాణైర్హరినామధేయైః। న
విక్రియేతాథయదావికారో నేత్రేజలంగాత్రరుహేషుహర్ష ఇత్యాది। శ్ర
ద్ధావిహీనాస్తు। కేచిద్విషయభోగపరాః కేచిత్పాండిత్యాదిగర్వేణ భగ
వద్భక్తినిందాపరాః। సతాంనిరయేపినిందనీయా ఏవభవంతితత్ర ప్రథ
మేయథా। యన్నవ్రజంత్యఘభిదోవచనాను వాదాత్ శృణ్వంతియేన్యవి
షయాఃకుకథామతిఘ్నీః। యాస్తుశ్రుతాహత భగైర్నృభిరాత్తసారా
స్తాంస్తాన్ క్షిపంత్యశరణేషుతమస్సుహంత। తరవఃకింనజీవంతిభస్త్రాః కింన
శ్వసంత్యుత। నఖాదంతినమేహంతికింగ్రామపశవోపరే। శ్వవిడ్వరాహో
ష్ట్రఖరైస్సంస్తుతః పురుషఃపశుః। నయత్కర్ణపథోపేతోజాతు నామగదా
గ్రజః। ఇత్యాది। భగవద్భక్తినిందాపరాయథా। ముఖబాహూరుపాదే

భ్యోపురుషస్యాశ్రమైఃసహ॥ చత్వారోజజ్ఞిరేవర్ణాగుణైర్విప్రాదయఃపృ
థక్ ॥ యఏవంపురుషంసాక్షాదాత్మ ప్రభవమీశ్వరం॥ నభజంత్యవజా
నంతిస్థానాద్భ్రష్టాః పతంత్యధః॥ దూరేహరికథాః కేచిత్ దూరేవాచ్యు
తకీర్తనాః॥ స్త్రియఃశూద్రాదయశ్చైవ తేనుకంప్యాభవాదృశాం॥ రాజ
సాఘోరసంకల్పాఃకాముకా అహిమన్యవః॥ దాంభికామానినః పా
పావిహసంత్యచ్యుతప్రియాన్॥ వదంతితేన్యోన్యముపాసితస్త్రియోగృ
హేషుమైథునపరేషుచాశిషః॥ యజంత్యసృష్టాన్నవిధానదక్షిణం వృ
త్త్యైపరేఘ్నంతిపశూనతద్విదః॥ శ్రియావిభూత్యాభిజనేనవిద్యయాత్యా
గేనరూపేణబలేనకర్మణా॥ జాతస్మయేనాప్యధియఃసహేశ్వరాన్ స
తోవమన్యంతిహరిప్రియాన్ఖలాః॥ సర్వేషుశశ్వత్తనుభృత్స్వవస్థితం
యథాఖమాత్మానమభీష్టమీశ్వరం॥ వేదోపగీతంచనశృణ్వతేబుధా మ
నోరథానాంప్రవదంతివార్తయా॥ విత్తాత్మమాయారచితాగృహాపత్యసు
హృత్స్త్రియః॥ తమోవిశంత్యనిచ్ఛంతోవాసుదేవపరాఙ్ముఖాః॥ నభజ
తికుమనీషిణాంస ఇజ్యాంహరిరధనాత్మధనప్రియోరసజ్ఞః॥ శ్రుతధనకులకర్మ
ణాంమదైర్యే విదధతిపాపమకించనేషుసత్సు॥ ఏవమన్యదప్యూహనీయం॥
తస్మాద్భగవద్ధర్మశ్రద్ధాభవతి తృతీయాభూమికా॥ తతోహరిగుణశ్రుతిః॥
యథా॥ ఇత్థంపరస్యనిజవర్త్మ వివక్షయాత్తలీలాతనోస్తదనురూపవిడంబ
నాని॥ కర్మాణికర్మకషణానియదూత్తమస్యశ్రూయాదముష్యపదయోరను
వృత్తిమిచ్ఛన్॥ మర్త్యస్తయానుభవమేధితయాముకుంద శ్రీమత్కథాశ్ర
వణకీర్తనచింతయైతి॥ యద్ధామదుస్తరకృతాంతజవాపవర్గంగ్రామాద్వ
నంక్షితిభుజోపియయుర్యదర్థాః॥ సంసారసింధుమతి దుస్తరముత్తితీ
ర్షోర్నాన్యః ప్లవోభగవతఃపురుషోత్తమస్య ॥ లీలాకథారసనిషేవణ
మంతరేణపుంసోభవేద్వి విధదుఃఖదవార్దితస్య॥ నివృత్తతర్షైరుపగీయ
మానాద్భవౌషధాచ్ఛ్రోత్రమనోభిరామాత్ ॥ క ఉత్తమశ్లోకగుణాను

వాదాన్పుమాన్ విరజ్యేత వినా పశుఘ్నాత్ ॥ హరిగుణశ్రుతికీర్తికృత్స్వ
భాగవతధర్మోపలక్షణం॥ తథాచ॥ కో ను రాజన్ ఇంద్రియవాన్ ము
కుందచరణాంబుజం॥ న భజేత్సర్వతో మృత్యురుపాస్యమమరోత్తమైః॥ త
చ్ఛ భజనం వివృతం॥ శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోః స్మరణం పాదసేవనం॥ అర్చనం,
వందనం దాస్యం సఖ్యమాత్మనివేదనం॥ ఇతి పుంసార్పితా విష్ణోః భక్తిశ్చేన
వలక్షణం ॥ క్రియతే భగవత్యద్ధా తన్మన్యేఽధీతముత్తమం ॥ తదేవసంతు
ష్టం॥ తస్మాద్భారత సర్వాత్మా భగవాన్ హరిరీశ్వరః ॥ శ్రోతవ్యః కీర్తితవ్య
శ్చ స్మర్తవ్యశ్చేచ్ఛతాభయం ॥ క్షేమేణోదాహరణం॥ సంకీర్త్యమానో భగ
వాననంతః శ్రుతానుభావో వ్యసనం హి పుంసాం॥ ప్రవిశ్య చిత్తం విధునో
త్యశేషం యథా తమోఽర్కోభ్రమివాతివాతః ॥ మృషా గిరస్తా హ్యసతీరస
త్కథా న కథ్యతే యద్భగవానధోక్షజః ॥ తదేవ సత్యం తదుహైవ మంగ
ళం తదేవ పుణ్యం భగవద్గుణోదయం ॥ తదేవ రమ్యం రుచిరం నవం నవం తదే
వ శశ్వన్మనసో మహోత్సవం॥ తదేవ శోకార్ణవశోషణం నృణాం యదుత్తమ
శ్లోకయశోనుగీయతే ॥ న తద్వచశ్చిత్రపదం హరేర్యశో జగత్పవిత్రం ప్ర
గృణీత కర్హిచిత్ ॥ తద్ధ్వాంక్షతీర్థం న తు హంససేవితం యత్రాచ్యుతస్తత్ర
హి సాధవోఽమలాః॥ తద్వాగ్విసర్గో జనతాఘ విప్లవో యస్మిన్ప్రతిశ్లోకమబ
ద్ధవత్యపి ॥ నామాన్యనంతస్య యశోంకితాని యమ్ శృణ్వంతి గాయంతి గృ
ణంతి సాధవః॥ యశ్శ్రియామేవ పరిశ్రమః పరో వర్ణాశ్రమాచారతపః
శ్రుతాదిషు ॥ అవిస్మృతిః శ్రీధరపాదపద్మయో గ్గుణానువాదశ్రవణాదిభి
ర్హరేః ॥ అవిస్మృతిః కృష్ణపదారవిందయోః క్షిణోత్యభద్రాణి శమం తనో
తి చ॥ సత్త్వస్య శుద్ధిం పరమాం చ భక్తిం జ్ఞానం చ విజ్ఞానవిరాగయుక్తం॥ స్మర
తః పాదకమలమాత్మానమపి యచ్ఛతి ॥ కిన్న్వర్థకామాన్భజతో నాత్యభీ
ష్టాన్ జగద్గురుః॥ దృష్టం తవాంఘ్రియుగళం జనతాపవర్గం బ్రహ్మాదిభిర్హృ
ది విచింత్యమగాధబోధైః ॥ సంసారకూపపతితోత్తరణావలంబం ధ్యా

యంశ్చరామ్యనుగృహాణయథాస్మృతిస్యాత్ । తన్నఃసమాదిశోపాయం
యేన తేచరణాబ్జయోః॥ స్మృతిర్యథాన విరమేదపిసంసరతామిహ। తస్మా
ద్రజోరాగవిషాదమన్యుమానస్పృహాభయదైన్యాదిమూలం। హిత్వా
గృహంసం సృతిచక్రవాలం నృసింహపాదంభజతోకుతోభయం॥ అ
హోఅమీషాంకిముకారిశోభనం ప్రసన్న ఏషాంస్విదుతస్వయంహరిః॥
యైజర్గలబ్ధంనృషుభారతాజిరే ముకుందసేవౌపయికంస్పృహాహినః॥
యఃసంతర్ప్యచరణ్ప్రేష్ఠాపాదసం వాహనాదిభిః॥ జగద్గురుంభర్తృబు
ద్ధ్యాతాసాంకింవర్ణ్యతేతపః॥ వైదికస్తాంత్రికోమిశ్ర ఇతిమేత్రివిధోమఖః
త్రయాణామీప్సితేనైవవిధినామాంసమర్చయేత్। ఏవంక్రియాయోగపథైః
పుమాన్ వైదికతాంత్రికైః॥ అర్చన్నుభయతఃసిద్ధింమత్తోవిందత్యభీప్సి
తాం॥ యత్పాదయోరశఠధీః సలిలంప్రదాయదూర్వాంకురైరపి విధా
యసతీంసపర్యాం॥ అప్యుత్తమాంగతిమసౌభజతేత్రిలోకీం మాశ్వానవిక్లబ
మనాః కథమార్తిమృచ్ఛేత్॥ అహోప్రణామాయకృతఃసముద్యమఃప్రప
న్నభక్తార్థవిధౌసమాహితః॥ యల్లోకపాలైస్త్వదనుగ్రహోమరైరల
బ్ధపూర్వోపసదేసురేర్పితః॥ తత్తేనుకంపాం సుసమీక్ష్యమాణో భుంజాన
ఏవాత్మకృతంవిపాకం॥ హృద్వాగ్వపుర్భిర్విదధన్నమస్తే జీవేతయోముక్తిప
దేసదాయభాక్ ॥ మమాద్యామంగళంనష్టంఫలవాంశ్చైవమేభవః॥ య
న్నమస్యేభగవతోయోగిధ్యేయాంఘ్రిపంకజం॥ పతితఃస్ఖలితోవార్తఃక్షు
త్వావావివశోగృణన్ ॥ హరయేనమ ఇత్యుచ్చైర్ముచ్యతేఘోరకిల్బిషాత్
నతాఃస్మతేనాథపదారవిందంకదింద్రియప్రాణమనోవచోభిః । య
చ్చింత్యతేతద్ధృదిభావయుక్తైర్ముముక్షుభిఃకర్మమయోరుపాశాత్। గీ
తాసుచ। మన్మనాభవమద్భక్తోమద్యాజీమాంనమస్కురు। మామేవైష్య
సిసత్యంతే ప్రతిజానేప్రియోసిమే। యన్నామశ్రుతిమాత్రేణపుమాన్భవ
తినిర్మలః తస్యతీర్థపదఃకింవాదాసానామవశిష్యతే।కించి[illegible]
తవైతదశివబంధోదాసేష్వనన్యశరణేషుయదాత్మసాత్వం[illegible]

హమృగ్యస్స్వయమీశ్వరాణాం శ్రీమత్కిరీటతటపీఠితపాదపీఠః | కా
యేనవాచామనసేంద్రియైర్వాబుద్ధ్యాత్మనావాప్రకృతేస్స్వభావాత్ |
కరోతియద్యత్సకలంపరస్మైనారాయణాయేతి సమర్పయేత్తత్ | అహో
భాగ్యమహోభాగ్యంనందగోప వ్రజౌకసాం। యన్మిత్రంపరమానందం
పూర్ణం బ్రహ్మసనాతనం। ఇత్థంసతాం బ్రహ్మసుఖానుభూత్యా
దాస్యంగతానాంపరదైవతేన మాయాశ్రితానాంనరదారకేణ సాధం
విజహ్రుః కృతపుణ్యపుంజాః। మర్త్యోయదాత్యక్త సమస్తకర్మానివేది
తాత్మావిచికీర్షితోమే తదామృతత్వం ప్రతిపద్యమానః మయాత్మభూ
యాయచకల్పతేవై। ధర్మార్థకామ ఇతియోభిహిత స్త్రివర్గః ఈక్షాత్ర
యీనయదమౌవివిధాచవార్తా మన్యేతదేతదఖిలంనిగమస్యసత్యంస్వాత్మా
ర్పణంచసుహృదఃపరమస్యపుంసః। దేవర్షిభూతాప్తనృణాంపితౄ
ణాంనకింకరోనాయమృణీచరాజన్। సర్వాత్మనాయశ్శరణంశరణ్యంగ
తోముకుందంపరిహృత్యకృత్యంతిస్మాదేవంరూపేణయథాశక్తి భాగవత
ధర్మానుష్ఠానంభవతిచతుర్థభూమికా। ఏతచ్చతుష్టయంసాధనమేవ। త
తోరత్యంకురోత్పత్తిః। రతిర్నామభక్తిరసస్థాయీభావః। ద్రుతచిత్తప్రవిష్ట
భగవదాకారతారూప సంస్కారవిశేష ఇతివక్ష్యతే। సఏవాంకురోభ
గవత ధర్మానుష్ఠానాత్మకబీజస్య | తదుక్తం| సతాంప్రసంగాన్మమవీర్య
సంవిదోభవంతిహృత్కర్ణరసాయనాఃకథాః।తజ్జోషణాదాశ్వపవర్గ
వర్త్మనిశ్రద్ధారతిర్భక్తిరనుక్రమిష్యతి। శ్రద్ధాభక్తిరసానుభావః।తతోర
తిస్థాయీభావః। తతస్సఏవభక్తిరసతాంప్రాప్నోతీత్యర్థః। ఏవంమనఃక
ర్మవశంప్రయుంక్తే అవిద్యయాత్మన్యుపధీయమానే। రతిర్నయావన్మయి
వాసుదేవేనముచ్యతేదేహయోగేన తావత్।భవాపవర్గో భ్రమతోయ
దాభవేజ్జనస్యతర్హ్యచ్యుతసత్సమాగమః సత్సంగమోయర్హి తదైవస
దతౌపరావరేశేత్వయిజాయతేరతిః। త్వయిమేనన్య విషయారతిర్మధుప

తేసకృత్। రతిముద్వహతామద్ధాగంగేవౌఘముదన్వతి। కర్మభిర్భ్రామ్య
మాణానాంయత్రక్వాపీశ్వరేచ్ఛయా। మంగళాచరితైర్దానైర్గతిర్నః
కృష్ణఈశ్వరే। ఇయంచపంచమీభూమికా। భక్తేస్స్వరూపం। ఏతస్యాఏవప
రిపాకవిశేషాదవ్యాప్తదూర్భూమికాః ఫలభూతాః। స్వరూపాధిగతిస్తతః
ప్రత్యగాత్మస్వరూపస్యస్థూల। సూక్ష్మదేహద్వయవ్యతిరిక్తత్వేన సాక్షా
త్కారష్షష్ఠీభూమికా। అన్యథాదేహేంద్రియాదివిక్షేపేణజాతాయా
అపిగతేరనిర్వాహాత్। తదుక్తం। జ్ఞానంనిశ్రేయసార్థాయ పురుషస్యాత్మ
దర్శనం। యదాహుర్వర్ణయేతత్తేహృదయగ్రంథి భేదనం। అనాదిరా
త్మాపురుషఃనిర్గుణఃప్రకృతేఃపరః ప్రత్యగ్ధామస్వయంజ్యోతిర్విశ్వంయేన
సమన్వితం। సఏవప్రకృతింసూక్ష్మాందైవీంగుణమయీంవిభుః। యదృచ్ఛయై
వోపగతాం। అభ్యపద్యతలీలయా। గుణైర్విచిత్రాంసృజతీంసరూపాః ప్ర
కృతింప్రజాః విలోక్యముముహేసద్యఃస ఇహజ్ఞానగూహయా। ఏవంప
రాభిధ్యానేనకర్తృత్వం ప్రకృతేఃపుమాన్। కర్మసుక్రియమాణేషు గుణై
రాత్మనిమన్యతే. ఏతస్యసంసృతిబంధః పారతంత్ర్యంచతత్కృతంభవత్య
కర్తురీశస్యసాక్షిణోనిర్వృతాత్మనః। యథా। ఆత్మానిత్యోవ్యయశ్శుద్ధఃఏకః
క్షేత్రజ్ఞఆశ్రయః। అవిక్రియస్స్వదృగ్ఘేతుర్వ్యాపకోహ్యసంగ్యనావృతః॥ ఏవం
ద్వాదశభిర్విద్వానాత్మనోలక్షణైఃపరైః॥ అహంమమేత్యసద్భావందేహా
దౌమోహజంత్యజేత్॥ ఏవంచశుద్ధత్వంపదలక్ష్యవగతేతత్పదలక్షణేనస
హాభేదజ్ఞానంభవతి॥ తదప్యుక్తం॥ కృష్ణమే నమవేహిత్వమాత్మానమఖిలా
త్మనాం॥ జగద్ధితాయసోహంత్వందేహీవా భాసిమాయయా॥ ఇత్యాది॥
ఏతాదృశజ్ఞానస్య భక్త్యుత్తరకాలత్వందర్శితం॥ వాసుదేవేభగవతి భక్తి
యోగః ప్రయోజితః। జనయత్యాశువైరాగ్యంజ్ఞానంచయదహైతుకం
శ్రేయఃస్సృతింభక్తిముదస్యతేవిభోక్లిశ్యంతియేకేవల బోధలబ్ధయే॥ తేషా
మసౌక్లేశలవోవశిష్యతేనాన్యద్యథాస్థూలతుషావఘాతినః॥ ఇత్యాది॥ ఏ
తాదృశతత్వజ్ఞానేసతివైరాగ్యదార్ఢ్యాద్భగవతి ప్రేమ్ణోవివృద్ధిర్భవ

తి సప్తమీభూమికా॥ యథా॥ న్యస్తక్రీడనకో బాలో జడవత్తన్మనస్తయా॥ కృష్ణగ్రహగృహీతాత్మా న వేద జగదీదృశం॥ ఆసీనః పర్యటన్ నశ్నన్ శయానః ప్రపిబన్ బ్రువన్ ॥ నానుసంధత్త ఏతాని గోవిందపరిరంభితః ॥ క్వచిద్రుదతి వైకుంఠ చింతాశబలచేతనః ॥ క్వచిద్ధసతి తచ్చింతాహ్లాద ఉద్గాయతి క్వచిత్॥ నదతి క్వచిదుత్కంఠో విలజ్జో నృత్యతి క్వచిత్ ॥ క్వచిత్తద్భావనాయుక్తస్తన్మయోऽనుచకార హ ॥ క్వచిదుత్పులకస్తూష్ణీమాస్తే సంస్పర్శనిర్వృతః॥ అస్పందప్రణయానందసలిలామీలితేక్షణః॥ స ఉత్తమశ్లోకపదారవిందయోర్నిషేవయాకించనసంగలబ్ధయా॥ తన్వన్ పరాం నిర్వృతిమాత్మనో ముహుర్దుస్సంగదీనస్య మనశ్శమం వ్యధాత్ ॥ స ప్రహ్లాదః॥ తథా॥ ఏవం నిర్జితషడ్వర్గైః క్రియతే భక్తిరీశ్వరే ॥ వాసుదేవే భగవతి యథా సంలభతే రతిః॥ నిశమ్య కర్మాణి గుణానతుల్యాన్ వీర్యాణి లీలాతనుభిః కృతాని॥ యదాతిహర్షోత్పులకాశ్రుగద్గదం ప్రోత్కంఠ ఉద్గాయతి రౌతి నృత్యతి। యదా గ్రహగ్రస్త ఇవ క్వచిద్ధసత్యాక్రందతి ధ్యాయతి వందతే జనం ముహుః శ్వసన్ వక్తి హరే జగత్పతే నారాయణేత్యాత్మమతిర్గతత్రపః॥ యదా పుమాంస్త్యక్తసమస్తబంధనస్తద్భావభావానుకృతాశయాకృతిః॥ నిర్దగ్ధకర్మానుశయో మహీయసా భక్తిప్రయోగేణ సమేత్యధోక్షజం॥ అధోక్షజాలంభమిహాశుభాత్మనః ॥ శరీరిణః సంస్కృతిచక్రశాతనం ॥ తద్బ్రహ్మనిర్వాణసుఖం విదుర్బుధాస్తతో భజధ్వం హృదయే హృదీశ్వరం ॥ ఏవమన్యదప్యూహనీయం ॥ ఏతాదృశదశోత్పత్తిపర్యంతమేవ సాధనాభ్యాసః । అతః పరం తు భూమికా చతుష్టయమయత్నసాధ్యం ॥ తస్యాద్ధస్ఫురణం తతః తస్య ప్రేమాస్పదీభూతస్య భగవతః సాక్షాత్కారః ప్రేమాతిశయహేతుకోऽష్టమీభూమికా ॥ తదుక్తం ॥ నైకాత్మతాం మే స్పృహయంతి కేచిత్ మత్పాదసేవాభిరతా మదీహాః । యేऽన్యోన్యతో భాగవతాః ప్రసజ్య సభాజయంతే మమ పౌరుషాణి ॥ పశ్యంతి తే మే రుచిరాణ్యనంత ప్రసన్నవక్త్రారుణలోచనాని। రూపాణి దివ్యాని వరప్రదాని సాకం వాచం

స్పృహణీ యాం వదంతి। తైర్దర్శితయా వయస్త్వైకదార విలాసతాం కేశిత
నామసూక్తైః॥ హృతాత్మనో హృతప్రాణాశ్చ భక్తిరసిభవో గతి మ
ణ్యం ప్రయుక్తే॥ ఏవమన్యదప్యుహ్యం॥ భగవద్ధర్మనిష్ఠా తః। యథా విష్ణు
పురాణే॥ సాలగ్రామే మహాభాగే భగవన్న్యస్తమానసః॥ ఉవాసుచి
రం కాలం మైత్రేయ పృథివీపతిః॥ అహింసాదిష్వశేషేషు గుణేషు గుణినాం వ
రః॥ అవాప పరమాం కాష్ఠాం మనసశ్చాపి సంయమం॥ యజ్ఞేశాచ్యుత
గోవింద మాధవానంత కేశవ॥ కృష్ణవిష్ణో హృషీకేశేత్యాహ రాజా స కే
వలం॥ నాన్యజ్జగాద మైత్రేయ కించిత్ స్వప్నాంతరేష్వపి। ఏతత్పదం
తదర్థం చ వినా నాన్యదచింతయత్॥ సమిత్పుష్పకుశాదానం చక్రే దేవక్రి
యాకృతే। నాన్యాని చక్రే కర్మాణి నిస్సంగో యోగతాపసః। పృథ్వీప
తిః భరతః॥ శ్రీభాగవతే చ॥ అంబరీషో మహాభాగ సప్తద్వీపవతీం మహీం
అవ్యయాం చ శ్రియం లబ్ధ్వా విభవం చాతులం భువి। మేనేతిదుర్లభం పుం
సాం సర్వ తత్స్వప్నసంస్తుతం। విద్వాన్ విభవనిర్వాణం తమో విశతి యత్పు
మాన్। వాసుదేవే భగవతి తద్భక్తేషు చ సాధుషు ప్రాప్తో భావం పరం విశ్వం
యేనేదం లోష్ఠవత్స్మృతం। స వై మనః కృష్ణపదారవిందయోర్వచాంసి వై
కుంఠగుణానువర్ణనే। కరౌ హరేర్మందిరమార్జనాదిషు శ్రుతిం చకా
రాచ్యుతసత్కథోదయే। ముకుందలింగాలయదర్శనే దృశౌ తద్భృత్యగా
త్రస్పర్శేంగసంగమం। ఘ్రాణం చ తత్పాదసరోజ సౌరభ శ్రీమత్తులస్యాం
రసనాం తదర్పితే। పాదౌ హరేః క్షేత్రపదానుసర్పణే శిరో హృషీకేశప
దాభివందనే। కామం చ దాస్యే న తు కామకామ్యయా యథోత్తమశ్లోకజ
నాశ్రయా రతిః। ఏవం సదా కర్మకలాపమాత్మనః పరేధియజ్ఞే భగవత్యధో
క్షజే। సర్వాత్మభావం విదధన్మహీమిమాం తన్నిష్ఠవిప్రాభిహితశ్శశాస హ
యథా వా। తం మోపయాతం ప్రతియంతు విప్రా గంగా చ దేవీ ధృతచి
త్తమీశే। ద్విజోపసృష్టః కుహకస్తక్షకో వా దశత్వలం గాయత విష్ణుగా
థాః। పునశ్చ భూయాద్భగవత్యనంతే రతిః ప్రసంగశ్చ తదాశ్రయేషు స

హత్వాయాంయామపయాంబిస్పృష్టింపైత్ర్యస్తుసర్వత్రేనమోహ్నితేశ్వః । ఇ
తి స్మరాజావ్యవసాయయుక్తః ప్రావినకూలేషుకుశేమధీరః॥ఉదమ్మోద పి
ణకూల ఆస్తేసముద్రపత్న్యాశ్వస్వసుతస్య స్త్రఖారః।రాజాపరమత్ । ఏవం
భక్తిస్మిన్సరశేషదే స్రాయోపవిష్టేదివి దేవసంఘాః ప్రవిశ్యభూమౌ
వ్యకిరన్ ప్రసూనైః ముదాముహుర్దుందుభయశ్చ నేముః। యథావాన
యంత్యహమహోయోగిన్ భ్రమంతః కర్మవర్త్మసు। త్వద్వ్రతయాంతి
ష్ఠాన: తావక్తైర్మనసర్వంతమః త్వయోపయుక్త స్రగ్గంధవాసోలంకా
రచర్చితాః। ఉచ్ఛిష్టభోజినో దాసాస్తవమాయాంజయేమహి। ఏవమస్య
వపుర్త్యాగాసియ్యం। భగవద్ధర్మే నిష్ఠాప్రయత్నపూర్వికాసాధనం। స్వతస్సి
ద్ధాతుభగవద్ధర్మనిష్ఠా ఫలభూతాభవతిన వసుభూమికా। స్వస్తిస్త్రి
యాతిరా। యథా। యేషామహంప్రియఆత్మాసుతశ్చ సఖాగురుస్సుహృదో
దైవమిష్టం। ఏవమవిసత్త్వేతంభగవత్తుల్యగుణావిర్భావోభవతివసు భూ
భూమికా। ప్రేమనిష్ఠాధపగమకాష్ఠా।ప్రాణపరిత్యాగావధివిరహాసహిష్ణు
తారూపా। యథా। గోపీనాంపరమానంద ఆసీద్గోవిందదర్శనే। క్షణం
యుగశతామివయాసాంయేనవినాభవత్ అటతియద్భవాన హ్నికానన
నంత్రుటియుగాయతేత్వామపశ్యతాం। కుటిలకుంతలం శ్రీముఖంచతే జ
డఉదీక్షతాం పక్ష్మకృద్దృశాం। యహ్యేంబుజాక్షాపస సారభోభవాన్
కురూన్మధూన్వాథసుహృద్దిదృక్షయా। తత్రాబ్దకోటి ప్రతిమఃక్షణోభవే
త్ రవేర్వినాక్ష్ణోరివనస్తవాచ్యుత। అంతర్గృహగతాఃకాశ్చిద్గోప్యోలబ్ధవి
నిర్గమాః। కృష్ణంతద్భావనాయుక్తాః దధ్యుర్మీలితలోచనాః దుస్సహ
ప్రేష్ఠవిరహతీవ్రతాపధుతాశుభాః। ధ్యానప్రాప్తాచ్యుతాశ్లేషనిర్వృ
త్యాక్షీణమంగళాః। తమేవపరమాత్మానంజారబుద్ధ్యాపిసంగతాః జ
హుర్గుణమయందేహంసద్యః ప్రక్షీణబంధనాః। ఇత్యాది। విష్ణుక్షేత్రంగత
కూలావాప్యతాం। అనంతరోల్లాసేతు స్వప్రపంచవిరూప ఇత్యుక్తేప్రేమ

త్యుపరమ్యతే। లక్షణంభగవద్భక్తేస్సాధనంసోప పత్తికం।సభూమికం
స్వరూపంచయథామత్యుపవర్ణితం। ఇతిశ్రీమద్విశ్వేశ్వరసరస్వతీ పూ
జ్యపాదశిష్య శ్రీమధుసూదనసరస్వతీ కృతే శ్రీహరిభక్తిరసాయనే సాధ
నభక్తిసామాన్యనిరూపణంనామప్రథమ ఉల్లాసః। సమాప్తః

శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు।

—⁘—

శుద్ధపత్రిక.

పుట.	పంక్తి.	అశుద్ధము.	శుద్ధము.
౧	౧	స్నిష్టాం	స్నిష్టాం
	౫	గ్రణీ	గ్రణీ
	౯	ముద్గ	ముగ్ధ
	౧౭	శాస్త్రగణయణీష్టా త్రాశ్వ	శాస్త్రగయణీష్టా త్రాశ్వ
	౨౧	సాత్రాముశాస్త్రయణీ	సాత్రామశాస్త్రగయణ. చ
౨	౧౨	రోదన	రోధన
	౨౦	రశ్మిషీ శాృ	రశ్మిషీ శాృ
౩	౧౪	సంఘిన్న	సంభిన్న
	౧౬,౧౭	పక్షపాణిః	పక్షపాణిః
	౧౯	పురుషార్థత్వ	పురుషార్థత్వ
	,,	ఇచ్ఛా	ఇచ్ఛా
౪	౧	ఖుసుస్య	సుఖస్య
	౩	ఖాదత్వే	ఖార్థత్వే
	౪	ఇదిచే	ఇతిచే
	౫	అతః	అతః
	౧౦	సుఖ	సుఖ
	౧౩	సుఖస్యాపి	సుఖస్యాపి
	౨౪	వ్యానస్మిత్యభిదేయ	వ్యానజ్మిత్యభిధేయ
	౨౫	అఖిల	అఖిల
౫	౧	ధర్మస్వను	ధర్మస్వను
	౩	ఏవహ్రిం	ఏవహ్రీం
	౪	క్రియతేనయతి	క్రియతేనయతి
	౧౬	తిదఖీన	లిడనఖీన
	౨౫	కతార్థతా	కృతార్థతాం
౬	౧	ప్రేయాంతరం	ప్రేయాంతరం
		సిరదేష్వ్యాత్	సిరదేష్వ్యాత్
	౭	మనోభిరామాత్	మనోభిరామాత్
	౧౬	విద్యైవ	విద్యైవ
	౧౯	దివిషంతి	వివిదిషంతి
	౨౪	కామామనసః	కామమనసః

పుట.	పఙ్క్తి.	అశుద్ధము.	శుద్ధము.
	౧౩	సఖజి	సఖజ
	౧౫	సస్త	సత్సు
	౨౨	నాన్యః	నాఽన్యః
	౨౩	దిఽతస్స	దిఽతస్య
౩౬	౧	వాదాన్నుమాన్	వాదాత్సుమాన్
	౧౬	తాఘవిష్ట	లాఘువిష్ట
౩౭	౬	నేవోపయుకం	నైవోపయుకం
	౭	యఃసంతర్వ్య	యాస్సంతర్వ్య
	౧౨	తమాగతి	తమాంగితిం
౩౮	౨౪	దతా	ద్గతా
౩౯	౧౬	ఆపక్రియ	అపక్రియ
	,,	స్వదృదోద్బోధా	స్పృష్ట్వోద్బోధా
	,,	నపావ్వతః	నపావృతః
	౧౮	లక్షణేన	లక్ష్మేణ
	౨౦	సోపాంత్వం	సోపక్రమ
	,,	దేహేంవాభాసి	దేహీంవాభాసి
	,,	ఇత్యాది	ఇత్యాది
౪౦	౨౦	తస్యార్థ	తస్యార్థః
	౨౩	భాగవతః	భాగవతాః
	౨౫	ప్రకారేణ	ప్రకారేణ
౪౧	౩	నిష్టాతః	నిష్ణాతః
౪౨	౬	నిష్టా	నిష్ణా
	౧౯	శాశ్వ	శాశ్వ

10029